

LUND UNIVERSITY

Kommer man vidare om man går i cirkel? Erfarenheter av och uppfattningar om Socioramacirklar, en arbetsmetod inom Sociorama Kronoberg

Svensson, Kerstin

2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Svensson, K. (2008). *Kommer man vidare om man går i cirkel? Erfarenheter av och uppfattningar om Socioramacirklar, en arbetsmetod inom Sociorama Kronoberg*. (Fou-Rapport; Vol. 2008:7). FoU Välfärd i Södra Småland. http://www.fouviss.se/pages/cgi-bin/PUB_View_File.exe?pagelId=133&versionId=1&objId=7&objType=4

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

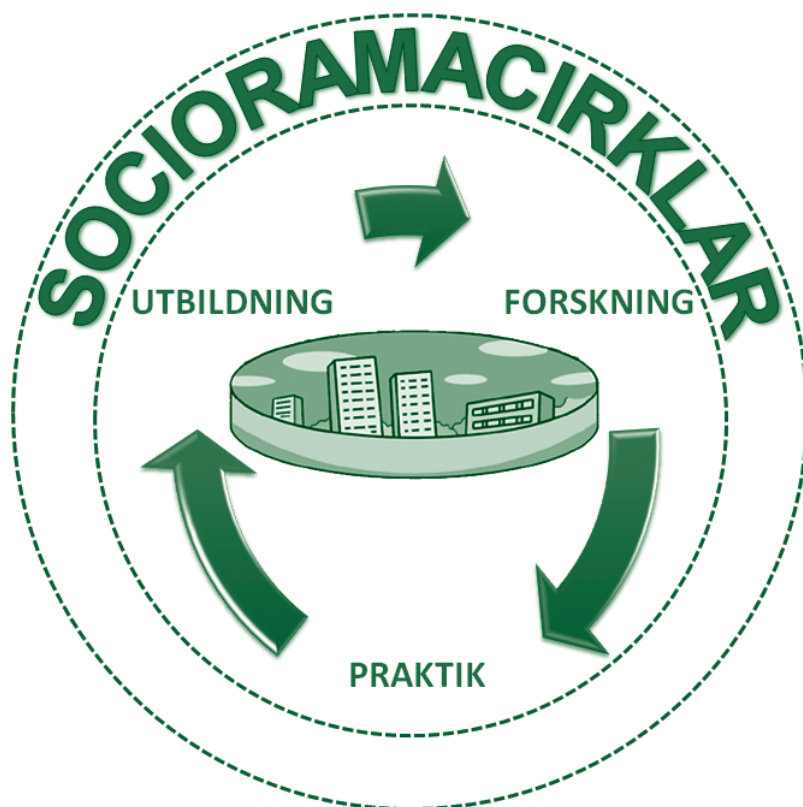
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Kommer man vidare om man går i cirkel?

- Erfarenheter av och uppfattningar om
Socioramacirklar, en arbetsmetod inom
Sociorama Kronoberg

Kerstin Svensson
Rickard Ulmestig
Eva Johnsson

© FoU Välfärd i Södra Småland och författarna

Omslagsbilden:
Marita Wallisson
Redigering/layout:
Dorthe Geisler

SAMMANFATTNING

Sociorama Kronoberg, är ett av de fem projekt som 2002-05 ingått i "Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten", initierat av Socialstyrelsen. En av de verksamheter som växte fram inom ramen för Sociorama var Socioramacirklar, en form för att integrera forskning och praktik. Denna rapport är en uppföljning och utvärdering av dessa cirklar. Syftet med studien har varit att förstå Socioramacirklar som ett nytt sätt att skapa kunskap och förstå vad de är för socialtjänsten, vilka målsättningar som fanns när man började utveckla dem och hur cirklarna uppfattas av socialarbetare i Kronobergs län. Följande frågor ställdes; a) vad är Socioramacirklar, b) hur och utifrån vilka idéer har de utvecklats och c) har de syften som sattes upp för cirkelverksamheten uppfyllts?

Rapporten utgår från en dokumentstudie och en enkätstudie. Dokumentstudien utgörs av sammanställning och analys av den dokumentation som producerats *ur* cirklarna samt *om* cirklar i protokoll från centrala och beslutande grupper i Sociorama. Enkätstudien består i en enkät som hösten 2007 gick ut till 518 anställda och förtroendevalda i socialtjänsten i de åtta kommunerna i Kronobergs län. Med utgångspunkt från frågeställningarna har det empiriska materialet analyserats, dels genom enkel statistisk analys dels genom innehållsanalys.

Resultatet visar att Socioramacinklarnas syfte att vara en koppling mellan forskning och fält, och att stärka brukarmedverkan och kompetensutveckling uppnåtts på olika vis och i olika omfattning. Däremot har målsättningarna med dokumentationen inte uppnåtts till fullo. Resultaten visar att Socioramacirklar ger positiva konnotationer hos många socialarbetare. Man har varit nöjd och det finns ett stort intresse för att vara med i kommande cirklar. Av enkätsvaren framgår att cirklarna, trots att det förekommer många olika sätt att definiera vad de är, ändå lyfts fram som en lösning

på problem av skilda slag. Den dominerande uppfattningen är att det mest positiva med att delta i en cirkel är det kollegiala erfarenhetsutbytet. Vi kan i studien identifiera tre former av kunskap i Socioramacirklar. Den första är erfarenhetsbaserad kunskap som medvetandegörs och beprövas i samtal mellan kollegor, den andra är systematisering av erfarenheter med hjälp av forskningens strukturering och den tredje är systematiserad, eller t.o.m. evidensbaserad kunskap som presenteras och diskuteras.

Ett av problemen att förstå vad en Socioramacirkel är har varit bristen på dokumentation av innehållet i Socioramacirklarna. Hur dokumentationen skall utföras behöver formuleras; antingen görs det på ett systematiskt sätt som är enhetligt, eller ett sätt som lyfter fram det unika för varje cirkel. Oavsett vilket bör dokumentationen, om den görs, sparas på ett sätt att den är tillgänglig.

De former av kunskap som kan uppnås genom Socioramacirklar kan ses som kompetensutveckling som både är billig och givande vilket kan öka trivseln, minska personalomsättningen och vara ett billigare alternativ än många andra former av kompetensutveckling. Cirklarna kan också, om de står för "rätt" kunskap, användas för att ge argument för en idé eller linje som någon vill driva, exempel kan vara vikten av att dokumentera eller vikten av brukarmedverkan men också huruvida någon låter en artikel, rapport eller dokumentation av Socioramacirklarna att gå på cirkulation i gruppen eller ej.

Slutligen kan vi konstatera i den utvärderande delen av rapporten, att de mål som sattes för cirklarna, av Sociorama, bara delvis uppfyllts. Är det bra eller dåligt? Den värderingen beror på vad man har för förväntningar på och föreställningar om cirklar. Studien har gett upphov till en mängd frågor kring hur kunskap kan skapas mellan socialtjänst och universitet.

INNEHÅLL

1. INLEDNING	7
1.1 Nya sätt att skapa kunskap	8
1.2 Sociorama	9
1.3 Rapportens syfte, bas och struktur	10
2. ATT ARBETA MED OCH I CIRKLAR	13
2.1 Forskningscirklar	13
2.2 Socioramacirklar	14
2.3 En gemensam ram	16
2.4 Den kunskapsmässiga och reflekterande basen	17
2.5 Teman för cirklar	18
2.6 Kollegiets diskussion om Socioramacirklar	20
2.7 Summering	21
3. CENTRALA GRUPPER	23
3.1 Styrgruppen/Verksamhetsrådet	23
3.2 Kollegiet	26
3.3 Summering	28
4. DOKUMENTATIONEN AV SOCIORAMACIRKLARNA	31
4.1 Genomförda i cirklar i de åtta kommunerna	32
4.2 Ramen för cirkarna	32
4.3 Cirkarnas innehåll	35
4.4 Vad, hur och varför dokumentation?	38
4.5 Att ta del av Socioramacirkarnas dokumentation	40
4.6 Summering	41
5. BESKRIVNING AV DELTAGARNA I STUDIEN	43
5.1 Deltagarna i studien	43
5.2 Att känna till Socioramacirklar	46
5.3 Att ha deltagit i Socioramacirkarna	47
5.4 Summering	48

6. CIRKLAR UR SOCIALTJÄNSTENS PERSPEKTIV	49
6.1 Utbildning och forskningsanknytning.....	50
6.2 Kollegialt erfarenhetsutbyte	51
6.3 Summering.....	52
7. KOMPETENSUTVECKLING	53
7.1 Vill jag, får jag, kan jag	53
7.2 Personalen om arbetsledningens syn på kompletterande utbildning.....	55
7.3 Styrning.....	57
7.4 Summering.....	59
8. BRUKARPERSPEKTIV	61
8.1 Har brukarperspektivet beaktats?	63
8.2 Den personliga uppfattningen om brukarperspektiv	64
8.3 Summering.....	68
9. PÅVERKAS ARBETET?	69
9.1 Verksamheten	69
9.2 Individen	70
9.3 Summering.....	72
10. FORSKNING OCH FÄLT - HUR SER UTBYTET UT?	73
10.1 Summering.....	75
11. SLUTSATSER OCH DISKUSSION	77
11.1 Socioramacirklarnas syfte	78
11.2 Att bygga kunskap i socialt arbete	80
11.3 Dokumentation	82
11.4 Styrning, kunskap och intressen.....	84
11.5 Summering.....	85
REFERENSER	87
BILAGOR	91
Bilaga 1: Metod	
Bilaga 2: Enkät	
Bilaga 3: Inbjudan	
Bilaga 4: Slutdokumentation	

1. INLEDNING

Denna rapport har genomförts både som ett led i och en studie av Socioramas verksamhet. Sociorama har både möjliggjort och finansierat arbetet. Representanter för Sociorama i kommunerna har medverkat i att sprida och samla in enkäter. Representanter för Sociorama har också på olika sätt medverkat i diskussioner under arbetets gång. På alla sätt är detta alltså en produkt från Sociorama.

Vi vill därför rikta vårt tack främst till alla som på ett eller annat sätt är involverade i Sociorama och till alla som bidragit med underlag genom att svara på våra frågor. Vi vill också tacka professor Gunilla Härnsten som under arbetet med denna rapport var kommentator vid ett seminarium.

Den text vi nu presenterar är en redovisning av den studie vi gjort. Vår förhoppning är att den inte bara blir avslutningen på vårt arbete, utan att den också kan bli utgångspunkt för det fortsatta utvecklingsarbetet i Sociorama.

Vi tre författare har arbetat tillsammans och parallellt, men haft huvudansvar för olika delar av texten. Kerstin Svensson har haft ansvar för kapitel 1, 3, 6, 7 och 10, Rickard Ulmestig för kapitel 4, 5 och 9 och Eva Johnsson för kapitel 2 och 8. Under arbetets gång har omdisponeringar gjorts som innebär att vi också bidragit med underlag till varandras kapitel. Därför skall såväl det avslutande kapitlet och rapporten som helhet betraktas som vårt gemensamma arbete.

Denna rapport handlar om Socioramacirklar, en verksamhet inom *Sociorama*, i Kronobergs län. Socioramacirklar är ett nytt sätt att skapa kunskap och detta nya sätt står i vårt fokus. Vi vill med denna studie förstå vad Socioramacirklar är för socialtjänsten, vilka målsättningar som fanns när man började utveckla dem och hur cirklarna uppfattas av socialarbetare i Kronobergs län idag.

1.1 Nya sätt att skapa kunskap

Kunskap, kunskapsanvändning och kunskapsproduktion står högt på dagordningen. Vitt skilda organisationer får sina verksamheter ifrågasätta och avkrävs att de skall visa huruvida det man gör verkligen är baserat på vetenskap och beprövad erfarenhet, om det är kvalitet i arbetet och om man använder rätt kunskap (Alvesson 2004). Aktörerna på "kunskapsarenan" har också blivit allt fler när kunskap blivit honnörsord. Utvärdering, uppföljning, kvalitets-säkring och andra centrala begrepp har skapat en "marknad" där kunskap i olika former kan köpas och säljas. Samtidigt har också offentlig verksamhet kommit att i större utsträckning fokusera kunskapsfrågor. Denna nya situation innebär också att universitetens roll som kunskapsproducenter har utmanats. Nowotny, Scott och Gibbons (2006) talar om att vetenskap kommit att anta nya former när kunskapsproduktionen allt mer sker i samspel mellan olika aktörer och att universiteten inte längre har monopol på att skapa trovärdig kunskap.

Kunskap är inte en produkt som finns och kan hämtas. Information kan hämtas, men kunskap är något vidare, den skapas och används i alla mänskliga aktiviteter och sammanhang. Det är en process som aldrig upphör (Liedman 2001). Kunskap associeras lätt till något positivt, men kunskap är inte neutral. All kunskap bär på värden och kan förknippas med makt (Foucault 1993, Rabinow & Rose 2003). Därför är det angeläget att reflektera över *vilken kunskap som produceras, efterfrågas och används*.

Eftersom kunskap är en resurs som efterfrågas får den som kan hävda kunskap övertaget, det finns en maktkamp om den rätta kunskapen. Det är viktigt för en organisation idag att hävda att man utvecklar sin kunskap. Genom att arbeta med kunskapsutveckling uppfyller organisationer också krav från personal och professionella grupper och håller nere personalomsättning och frånvaro, samtidigt som den används för att skapa och upprätthålla kontroll och regeltrohet i organisationen (Nilsson och Sunesson 1988). Kunskap är alltså en resurs som organisationer kan investera i. Nilsson och Sunesson (1988) menar att kommunal socialtjänst kan investera i forskning och utveckling av två centrala skäl: 1) att producera kunskap som används i konflikthantering 2) att skapa

och upprätthålla expertis. Genom att verka kunskapsutvecklande möjliggör socialtjänsten för tjänstemän att bli experter. Sådana experter har makten och vetandet att skilja mellan "god" och "dålig" kunskap, t.ex. om lämpliga och olämpliga arbetssätt och handlingsalternativ. Kunskapsutveckling är också ett sätt att utveckla och bibehålla viktiga principer, t.ex. demokrati och brukarinflytande. Såväl expertiskunskap som utvecklandet av demokratiska principer kan bidra till bättre sociala tjänster för brukarna – varför det finns anledning att reflektera över *brukarnas roll*.

När socialtjänst och universitet samverkar och producerar kunskap är det skilda organisationer som möts. De utbyter perspektiv och de skapar kunnande tillsammans, samtidigt som de skapar och upprätthåller expertis. Som inledningsvis nämndes är det inte givet vilken typ av kunskap som har "största" värdet, varken universitetet eller socialtjänsten har monopol på kunskapsproduktionen. Det gör att alla berörda organisationer har intresse av att utveckla kunskapen, att utveckla den eftertraktade resursen. Det finns därför anledning att också reflektera över *organisationernas roll*.

1.2 Sociorama

Inom socialt arbete har framför allt socialtjänstens verksamhet varit i fokus för diskussionen om kunskapsanvändning, vetenskap och beprövad erfarenhet. Utifrån regeringsdirektiv initierade Socialstyrelsen programmet *Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten* som ledde till åtskilliga projekt, försök och verksamheter kring kunskapsutveckling under det tidiga 2000-talet. En av de större satsningarna var att bedriva så kallade fullskaleförsök med intensivt och nära samarbete mellan universitet och socialtjänst. Fem sådana projekt bedrevs i Sverige under 2002-2005 och ett av dem var Sociorama i Kronobergs län.

Sociorama startades 2002 på initiativ av Institutionen för Vårdvetenskap och Socialt Arbete, IVOSA, vid Växjö universitet. Utöver IVOSA ingick i Sociorama Kronobergs läns åtta kommuner, FoU Kronoberg¹, VoB Kronoberg² och Handikapprörelsens Idé- och KunskapsCentrum (Salonen 2005). När projektiden var över, 2006, gjordes förnyade överenskommelser som innebar att Sociorama Kronoberg etablerades som ett samarbetsforum mellan parterna och FoU Valfärd i Södra Småland. Några av kommunerna valde dock att stå utanför detta samarbete och man förändrade Socioramas utformning och verksamhet något. Från år 2007 är Sociorama/Socialt arbete ett av fyra prioriterade områden inom FoU Valfärd i Södra Småland.

Socioramas strävan har varit att skapa en struktur för integrering av det sociala arbetets praktik, utbildning och forskning. För att uppnå det har flera olika tillvägagångssätt använts. En del personer har upprätthållit så kallade kombinationstjänster, som inneburit att de varit anställda av sin vanliga arbetsgivare, men arbetat med en del av sina tjänster i Sociorama. Dessa personer har samlats i ett kollegium och detta kollegium har varit navet i Socioramas verksamhet. Kollegiet har i stor utsträckning själv utformat Socioramas verksamhet och det är utifrån kollegiets tankar som de så kallade Socioramacirkelarna vuxit fram och utvecklats. Utöver utbytet inom kollegiet och cirkelverksamheten har det inom Sociorama erbjudits andra möjligheter till utbyte mellan socialtjänst och universitet. Den genomgående tanken bakom all verksamhet i Sociorama har varit att skapa en experimentell grundstruktur utifrån vilken nya idéer och modeller kunde utvecklas (Salonen 2005).

1.3 Rapportens syfte, bas och struktur

Ett centralt inslag i Sociorama har varit de så kallade "Socioramacirkelarna" och det är de som står i fokus för denna rapport. Socioramacirkelarna kom under projektiden att bli en given del av samarbetet mellan universitet och socialtjänst. Vårt syfte med

¹ FoU-Kronoberg har omorganiserats och heter nu FoU Valfärd i Södra Småland och som är en del av Regionförbundet södra Småland.

² VoB Kronoberg omorganiserades 2003-04 och ingår nu i VoB Syd AB, vars ägare är kommunalförbundet VoB Kronoberg och Kommunförbundet Skåne.

denna rapport är att *förstå Socioramacirkarna och vilken betydelse de har haft för socialtjänsten i Kronobergs län*. För att göra det behöver vi förstå hur man definierar cirklar och andra centrala begrepp samt hur man värderar cirklarna, såväl som helhet som aspekter i dem. Vi ställer därför några centrala frågor:

- Vad är Socioramacirklar?
- Hur och utifrån vilka idéer har de utvecklats?
- Har de syften som sattes upp för cirkelverksamheten uppfyllts?

Medan den första frågan är explorativ och den andra deskriptiv har den tredje frågan en utvärderande ansats. För att kunna genomföra den utvärderingen behöver man utgå från de aspekter som var väsentliga i uppbyggnaden av Socioramacirklar. Det var utbyte mellan praktik och forskning, brukarmedverkan, kompetensutveckling och dokumentation. Dessa fyra teman betonades tidigt och har därför blivit väsentliga teman i den utvärderande delen av denna studie. Sammantaget lägger dessa teman och frågor grunden för en utvärdering som genomförs utifrån de mål som Sociorama själv satt upp. Vi sätter socialtjänsten och socialt arbete i fokus och de individer som ingår i detta betraktas utifrån den funktion de fyller i sammanhanget.

Rapporten utgår från en dokumentstudie och en enkätstudie. Dokumentstudien utgörs av sammanställning och analys av den dokumentation som producerats ur cirklarna samt om cirklar i protokoll från centrala och beslutande grupper i Sociorama. Enkätstudien består i en enkät som hösten 2007 gick ut till 518 anställda och förtroendevalda i socialtjänsten i de åtta kommunerna i Kronobergs län.

Dessa studier har möjliggjorts med medel från Sociorama där vi tre författare till rapporten varit anställda under hösten 2007, just för att genomföra detta arbete. Våra tidigare erfarenheter av Sociorama varierar: En av oss har varit aktiv i både utvecklandet av modellen Socioramacirklar och genomförande av enskilda cirklar. En av oss har varit aktiv som cirkelledare för några cirklar. En av oss har kommit in i Socioramas verksamhet först genom

detta projekt. Alla tre är vi både forskare och har erfarenhet av att själva arbeta i praktiskt socialt arbete. I arbetet med denna rapport har vi dock i huvudsak agerat såsom forskare, det är främst det insamlade empiriska materialet och slutsatser av det som ligger till grund för rapporten.

Vi inleder med att beskriva hur Socioramacirkarna kom till och tydliggör vilka grunder de bygger på. Därefter lyfter vi fram hur dokumenten beskriver verksamheten. Innan vi går vidare till enkätstudien beskriver vi de som deltagit. Därefter redovisas enkätsvaren utifrån hur Socioramacirklar beskrivs, kompetensutveckling, brukarperspektiv, vad som verkar ge effekt och vad som framkommit om utbytet mellan forskning och fält. Det innebär att vi i vart och ett av kapitlen besvarar delar av de frågor vi ställt här. I det avslutande kapitlet samlar vi ihop de svar vi funnit och leder diskussionen vidare.

2. ATT ARBETA MED OCH I CIRKLAR

En av utgångspunkterna i Sociorama var att söka nya strukturer för ett ökat gemensamt samarbete och kunskapsutbyte mellan socialtjänsten i Kronobergs läns kommuner och universitetet. Den röda tråd som fanns i dessa diskussioner var att söka och skapa former för dialog och kunskapsutveckling i socialt arbete med ett ömsesidigt utbyte mellan forskning och praktik. Socioramacirklar blev en modell som arbetades fram utifrån dessa diskussioner. Inspirationen till att arbeta i grupp kring ett specifikt tema kom från den pedagogiska modell som kallas för forskningscirklar. Vi kommer i detta kapitel att först ge en kort sammanställning av de idéer och erfarenheter som finns om forskningscirklar för att sedan beskriva ramen för Socioramacirklar, utifrån dess syften, teman och genomförande.

2.1 Forskningscirklar

Forskningscirkeln bygger på en gammal idétradition från den svenska arbetarrörelsen och fackföreningsrörelsen där studiecirkeln var en viktig del för att höja kunskapsnivån bland sina medlemmar (Holmstrand och Härnsten 2003). Den vägledande pedagogiska idén med såväl studiecirklar som forskningscirklar är att människor samlas kring ett ämne eller tema som man är intresserade av att fördjupa sig i. När det gäller fackföreningsars studiecirklar har det rört områden som handlat om allt från arbetarrörelsens historia till språk och konsthantverk av olika slag. Forskningscirkeln kan mer ses som en mötesplats och en samarbetsmodell för forskare och praktiker (Lundberg och Starrin 1990). Holmstrand och Härnsten (2003) beskriver utgångspunkten för en forskningscirkel med att cirkelns arbete bestäms av deltagarna vilket innebär en stor spännvidd avseende inriktning, ambitionsnivå och innehåll. Det valda temat står i fokus och skall belysas utifrån olika aspekter för att därigenom öka kunskapen om det. En central aspekt i forskningscirkeln är att det är deltagarnas kunskaper och

erfarenheter av temat som används tillsammans med forskarens kompetens att strukturera och systematisera problemställningen och dennes förmåga att införa ett kritiskt förhållningssätt (Härnsten 1991, Lundberg och Starrin 1990).

Holmstrand och Haraldsson (1999) definierar tre olika huvudtyper av forskningscirklar; a) de som handlar om arbetsplatsen och yrkeskunnandet, b) de som är mer strategiska eller övergripande och c) de som handlar om organisationen eller verksamhetsutveckling. Hans Edvard Roos (1997) har beskrivit hur forskningscirklar allt mer kommit att användas för att bl.a. samordna resurser mellan olika verksamheter och för att involvera brukare inom kunskapsutvecklingen. Inom socialt arbete har forskningscirkeln som form för kunskapsutveckling kommit att användas, framför allt inom de olika FoU-enheterna i landet (se exempelvis Denvall 2001, Kristiansen 2002, Ljunghill och Olsson 1999, Östberg 2003). Erfarenheterna från dessa har visat på ökad reflektion kring det egna arbetet, fördjupad kunskap, möjligheter att definiera och sätta ord på både det man kan och det man gör, sätta sitt arbete i ett sammanhang och referera till aktuell forskning. Med Socioramas ambition att arbeta för ökad dialog mellan universitet, utbildning, praktik och brukare blev forskningscirkeln som metod förebilden för det som kommit att kallas för Socioramacirklar.

2.2 Socioramacirklar

För att kunna bygga upp en kunskapsutveckling mellan forskning och praktik krävs ett långsiktigt arbete. En av de grundprinciper som varit vägledande i arbetet med Sociorama har varit att ha en pluralistisk kunskapssyn där mötet mellan praktikernas erfarenhetsbaserade kunskaper och forskarnas mer vetenskapliga förhållningssätt skulle ses som en mångfald av tolkningsmöjligheter (Nolhage 2005, Salonen 2005). Erfarenheter från FoU-verksamheter i landet har visat att forskningscirklar kan vara en metod för att börja diskutera kunskapers olika villkor i socialt arbete (Denvall 2001, Kristiansen 2002, Ljunghill och Olsson 1999, Östberg 2003). Att använda forskningscirkeln som metod har sin grund i att finna former som betonar ett ömsesidigt utbyte mellan praktik och

forskning (Holmstrand och Härnsten 2003, Johnsson, Carlson och Tibblin 2005). I Socioramakollegiet var det endast några få personer som hade erfarenhet av forskningscirklar, varför en kurs skapades för att utbilda cirkelledare. Tanken var att alla i kollegiet skulle gå denna för att sedan självständigt kunna arbeta som cirkelledare.

Utbildningen startade hösten 2003 och innehöll två heldagar och två halvdagar med inbjudna föreläsare. Dessa föreläsare hade lång erfarenhet av att arbeta med forskningscirklar. Det var Fransesca Östberg som har lång erfarenhet av att arbeta med forskningscirklar på FoU-enheten i Stockholm, Verner Denvall som arbetat med forskningscirklar inom kommunal verksamhet och Tapio Salonen som arbetat med olika participatoriska metoder i bl.a. socialtjänsten (Denvall och Salonen 2000). Utbildningen innehöll föreläsningar om forskningscirkel som pedagogisk metod samt olika typer av metoder i själva arbetet som exempelvis hur man kan arbeta med vinjetter. En annan viktig aspekt var dokumentationens betydelse i att arbeta med cirklar. Olika kunskapsfrågor diskuterades liksom relationen mellan forskning och praktik i socialt arbete. Förutom föreläsningar ingick praktiska övningar. Majoriteten av de som ingick i kollegiet deltog i utbildningen. För de som inte hade möjlighet att delta och för senare tillkomna medarbetare anordnades en endagskurs ett år senare. I samband med utbildningen och de diskussioner som fördes i kollegiet definierades syftet med Socioramacirklar och formulerades som: "genom samarbete och dialog mellan socialtjänstens olika verksamheter, universitet och brukargrupper kreativt utveckla och bygga upp nya metoder för kunskapsutveckling inom socialt arbete". Utifrån det övergripande syftet formulerades fyra delsyften. Socioramacirklar skall:

- Vara kompetensutvecklande för individen
- Ge möjlighet och skapa dialog kring kunskapsutvecklande frågor inom socialtjänsten. Dialog skall skapas såväl mellan fält, forskning och utbildning som inom och mellan enheter i Kronobergs län.
- Vara aktörsrelaterade för en ökad dialog med brukargrupper
- Tydligt dokumenterad för att därmed sprida kunskap såväl inom den egna verksamheten som till andra aktörer. Publicering sker i gemensam form.

(Johnsson, Carlson och Tibblin 2005 s.55)

Socioramacirklar sågs som en försöksverksamhet för att prova olika alternativ till en ökad dialog och minska "gapet" mellan forskning och praktik, men också att minska de hinder som finns för utbyte mellan socialtjänstens olika verksamheter samt för att involvera brukare i arbetet. Det fanns således en tydlig ideologisk utgångspunkt. I och med att majoriteten av kollegiemedlemmarna inte var forskarutbildade har cirkarna haft mer fokus på kunskapsutveckling, forskningsinformation och kompetensutveckling än initiering av forskningsprojekt. Forskare har bjudits in att delta i cirklar utifrån antingen sin expertis eller som cirkelledare. Genom att vara öppna för varierande utformning av cirkarna poängterades ambitionen med att finna en egen eller ny modell som inte var vare sig forskningscirkel eller studiecirkel.

2.3 En gemensam ram

Trots att cirkarnas konstruktion varierade var ambitionen att hitta någon form av gemensam bas för cirkarna, oavsett tema som skulle diskuteras. Den gemensamma basen bestod dels av en formell del, dels av en mer kunskapsmässig och reflekterande bas.

Den formella basen

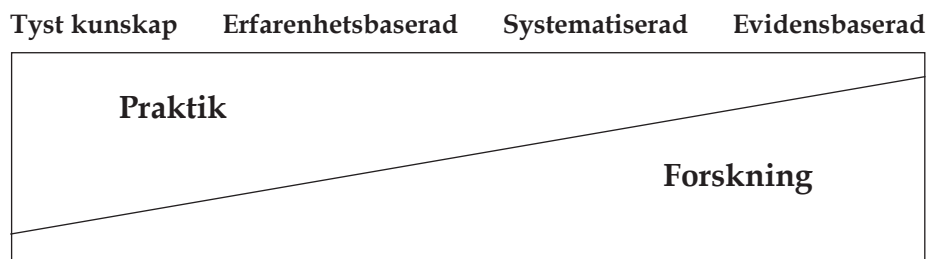
Oavsett vilket tema som skulle diskuteras i Socioramacirkeln bestämdes att den inbjudan som skickades ut till kommunerna skulle vara likartad (se Bilaga 3) för att på så vis befästa att Socioramacirkarna var en bestämd del av verksamheten i Sociorama. En annan del var att det skulle finnas en cirkelledare och en dokumentatör där ledaren skulle vara den som ansvarade för att hålla i diskussionen och att alla kom till tals av dem som deltog i cirkeln. Ledaren skulle också ansvara för att hålla i tråden bl.a. genom att vid varje mötestillfälle lyfta fram det föregående mötets diskussion för fortsatt reflektion i gruppen. Dokumentatören skrev ner det som diskuterades i cirkeln och detta material sammanfattades sedan tillsammans med ledaren för att kunna återföras till gruppen vid nästa mötestillfälle. Dessa anteckningar kan liknas vid process-anteckningar och kom senare att ligga till grund för den samlade dokumentation som genomfördes i samband med cirkelns avslutning. Den slutliga dokumentationen skulle sedan skickas till dem som deltagit i cirkeln.

En annan del i ramen för Socioramacirklar var att antalet deltagare bestämdes till mellan 3–8 personer och med en mötesintensitet till mellan 3–5 gånger. Varje mötestillfälle varade mellan 2–3 timmar. Detta har varit den vanligaste formen, men det har också förekommit cirkelliknande verksamhet där det bara varit ett möte och det har funnits andra där det varit fler mötestillfällen. De ramar som arbetades fram ska ses som av kollegiet gemensamt utvecklade riktlinjer, men det betonades också tidigt att de inte fick vara alltför styrande.

2.4 Den kunskapsmässiga och reflekterande basen

Eftersom kunskapsfrågor varit i centrum för Sociorama som helhet blev ambitionen med cirkelarna att inleda dem med en kort föreläsning om olika kunskapsformer, dess förutsättningar och sammanhang avseende vetenskap och praktik. Underlaget utarbetades gemensamt av kollegiet och ett antal artiklar har funnits som underlag till detta. Den modell som genomgående använts är den om olika kunskapsfält som Johnsson och Svensson (2005) beskrivit och som återfinns nedan. Syftet med att använda denna var att både tydliggöra och synliggöra de olika kunskapsformer som det sociala arbetes praktik och forskning vilar på. Tanken var att man skulle diskutera olika kunskapsformers grundval och förutsättningar inom socialt arbete, för att därmed möjliggöra en reflektion kring den kunskap som användes i det praktiska sociala arbetet.

Ofta har vinjetter som avspeglat en konkret bedömningssituation varit utgångspunkten i diskussionen. Cirkeldeltagarna har sedan med utgångspunkt från denna reflekterat kring den kunskap de använt för att ta ställning till hur de skulle bedöma situationen. Här har det således blivit möjligt att på ett mer systematiskt sätt utforska vilken kunskap som diskuteras och hur den används i bedömningssituationer (Johnsson & Svensson 2008). På så vis har mer tyst eller dold kunskap kunnat lyftas fram till att bli en delad erfarenhetsbaserad kunskap.

Figur 1. Kunskapsområdet socialt arbete

Källa: Johnsson och Svensson (2005)

Modellen har givit bild åt det abstrakta begreppet kunskap och på det sättet syftat till att tydliggöra kunskapsbasen (Johnsson och Svensson, 2005 och 2008). Modellen utgår från att all kunskap vilar på någon form av forskningsbas, men att olika kunskapsformer består i olika kombinationer av praktik och forskning. Medan tyst kunskap, som den ena ytterligheten, domineras av praktikens handlingar, domineras den andra ytterligheten, evidensbaserad kunskap, av forskning. I cirkelarna har modellen kunnat användas så att deltagarna fått argumentera för vilken kunskapsform de baserar sig på i sina utsagor om det som diskuterats och därmed för huruvida det är forskning eller praktik som influerat deras ställningstagande.

2.5 Teman för cirklar

För att människor ska bli engagerade i kunskapsutveckling är det avgörande att det tema, ämne eller problematik som skall dryftas uppfattas som angeläget för dem. För att få veta vilka behov som fanns i kommunerna skickades en förfrågan ut och med utgångspunkt från de svar som kom in till kollegiet började sedan de olika temana definieras. Förutom denna förfrågan fanns också en kartläggning av utbildning och utbildningsbehov inom socialtjänsten i Kronobergs län som genomfördes 2003 (Mosesson 2003).

Majoriteten av cirklarna som genomförts har varit relaterade till arbetsplatserna på olika sätt och de teman som varit i fokus för cirklarna är:

- kunskapsutveckling för socialt arbete med barn och familjer
- arbetsplatsutveckling utifrån skilda områden såsom socialomsorg, kunskapsutveckling om personlig assistans på arbetsledarnivå, försörjningsstöd och förberedelse inför uppsökande verksamhet
- brukarinflytande
- etik, människosyn och bemötande
- kollegial handledning
- inflytande och delaktighetsformer med utgångspunkt från BIKVA (brukardeltagande och kvalitetsutvärdering)
- dialoger.

(Johnsson, Carlson och Tibblin 2005)

Det är således en mångfald av teman som varit i fokus för cirklarna inom Sociorama och vi ska här ge exempel på hur ett par har genomförts. Ett av de teman som varit i fokus för Socioramacirklar är kunskapsutveckling i barnavårdsutredningar. Dessa cirklar har till stor del följt den ovan beskrivna ramen där man arbetar med kunskapsmodellen, vinjetter för att beskriva olika typsituationer av ärenden samt litteratur kring psykologisk anknytningsteori (se Bilaga 4). Andra exempel är cirklar som utgått från dialogriktat fokus om hur brukarperspektiv tas till vara inom socialtjänstens verksamheter. Här har man arbetat med caféverksamhet där olika brukargrupper bjudits in för att träffa representanter från socialtjänsten, utbildningen och brukarorganisation (alla dessa representanter hade kombinationstjänster). Fokus i dessa cirklar har mera varit av utforskande karaktär för att ta del av brukares erfarenheter av mötet med socialtjänsten, både ur bemötandeperspektiv men också utifrån hur socialtjänsten kan gå vidare med att förbättra sin verksamhet. I dessa cirklar har kunskapsfrågan, ur ett mer akademiskt perspektiv, varit underordnad och det gemensamma mötet mellan olika aktörer varit i centrum.

2.6 Kollegiets diskussion om Socioramacirklar

När utbildningen av ledare för Socioramacirklar startade innebar det också konkreta diskussioner om teman för cirklar och till vilka cirkelverksamheten skulle rikta sig. Beroende på hur socialtjänstens verksamhet definierades kunde den omfattas av allt från socialsekreterare, behandlingspedagoger, enhetschefer och handläggare till omsorgspersonal inom äldreomsorgen. Kollegiet enades om att Socioramacirklar först och främst skulle rikta sig mot de inom socialtjänsten som hade en högskoleutbildning. När utbildningen var avslutad under senhösten 2003 började olika teman att diskuteras i kollegiet, med utgångspunkt från de önskemål som kommunerna hade lämnat, och den första Socioramacirkeln startade i slutet av 2003. Eftersom det fanns en viss osäkerhet av att arbeta på detta sätt bestämdes det att erfarenheterna skulle diskuteras i kollegiet. Syftet med detta var att skapa en gemensam kunskap kring de erfarenheter som gjordes och vara en möjlighet till reflektion över verksamheten. Frågor som diskuterades var vad som fungerade respektive inte fungerade i hur arbetet genomfördes. Exempelvis var en erfarenhet att det blev svårt med öppen dialog och reflektion mellan cirkeldeltagarna om arbetsgruppens chef var med. Stor del ägnades åt att försöka definiera vad som kännetecknade en Socioramacirkel och vilka verksamheter som inte kunde betraktas som det. Det skulle både finnas en öppenhet i att inte fastna i en bestämd form att organisera cirklar, samtidigt som denna öppenhet ledde till en viss otydlighet. Denna dualism kan också ses som en process och en dynamisk aspekt i att söka finna ett gemensamt forum för kunskapsutveckling (Denvall och Salonen 2000). Behovet av gemensamma diskussioner inom kollegiet kring cirklarna avtog allt eftersom personerna som uppbar kombinationstjänster fick mer erfarenheter av arbetssättet. Ett annat tema som diskuterades var dokumentationens utformning och betydelse. Det diskuterades framför allt i början av verksamheten och vi kommer att återkomma till detta i kapitel 4 som handlar om dokumentationen.

2.7 Summering

Socioramacirkklarna byggdes upp utifrån ambitionen att skapa en gemensam arena för reflektion och diskussion kring den kunskap som används i socialt arbete. Genom att utgå från en relativt öppen ram skulle det vara möjligt att fylla denna med olika teman eller innehåll för cirkklarna. Tanken var också att det skulle underlätta för nya medlemmar i kollegiet att fortsätta arbetet, dvs. det skulle inte vara beroende av specifika personer. Framför allt under uppbyggnaden av cirkelverksamheten och under de två första åren pågick en fortlöpande diskussion kring såväl cirkklarnas innehåll, goda som mindre goda erfarenheter och självreflektioner kring rollen som cirkelledare och dokumentatör. En annan viktig del i verksamheten var att cirkelledarutbildningen, och sedan igångsättandet av cirklar, för kollegiemedlemmarna blev en tydlig gemensam bas i arbetet i Sociorama. På så vis skapades en gemensam "Socioramaidentitet" vilket bidrog till ett professionellt "vi". Inte minst är det viktigt när en person ska arbeta i en ny roll, antingen som cirkelledare eller dokumentatör, på sin gamla arbetsplats och kunna få legitimitet för detta. Detta professionella "vi" innebar att det blev ett närmande mellan de olika organisationerna, socialtjänsten och universitetet i att förstå och respektera varandras verksamheter och kunskapsformer. Huruvida syftet med cirkelverksamheten uppfyllts eller inte återkommer vi till i kapitel 11 där rapportens resultat diskuteras.

3. CENTRALA GRUPPER

Sociorama har haft två centrala organ som återkommande sammanträtt, dels styrgruppen, som senare blev verksamhetsrådet, och dels kollegiet. I båda organen har representanter för Socioramas olika verksamheter medverkat, men de har haft lite olika roller och därmed har de också haft olika förhållande till Socioramacirklarna. Medan styrgruppen/verksamhetsrådet mer diskuterar samordning och policy är de som ingår i kollegiet i större utsträckning operativt aktiva i Sociorama. Ändå har de båda organen en gemensam funktion: att vara arenor för samverkan och diskussion. Det är här som diskussioner förs i mer formaliserad form. Formaliseringen gör att det finns protokoll från diskussionerna, vilket gör det möjligt att studera dokumentationen och få en uppfattning av hur man resonerat om Socioramacirklar. Detta kapitel bygger på en genomgång av protokoll från verksamhetsråd och kollegium.

3.1 Styrgruppen/Verksamhetsrådet

Styrgruppen för Sociorama består, enkelt uttryckt, av företrädare och ansvariga för de olika verksamheter som ingår i Sociorama. Det är styrgruppen som beslutar vilken inriktning Sociorama skall ha och vilka aktiviteter som skall genomföras. När projektiden var slut övergick styrgruppen i det som kom att kallas verksamhetsrådet.

De protokoll som studerats är de som finns samlade och arkiverade elektroniskt från Sociorama. Arkiveringen är inte strukturerad, materialet finns samlat elektroniskt i mappar i datorer på IVOSA samt på CD-skiva. Tillgången till materialet möjliggjordes genom att Socioramarepresentanter tog fram och överlämnade materialet till oss. Det är CD-skivans innehåll som studerats och den innehåller protokoll från 2002-2006. Första protokollet är från 2002-10-31. Gruppen betecknas då som *Styrgruppen* och man beskriver att

gruppens arbetsuppgifter är att vara ytterst/formellt ansvarig för verksamheten och har rapportansvar till högre organ, Socialstyrelsen. Man noterar också att Styrgruppen fattar beslut om verksamhetens former. Därefter förekommer åtta protokoll från vardera år 2003 och 2004, fyra per termin, samt två protokoll från början av 2005 och ett från våren 2006. Totalt har således 20 protokoll funnits tillgängliga för en innehållsanalys utifrån hur och i vilka sammanhang Socioramacirklar diskuteras. Analysen av protokollen har skett genom att begrepp som "cirkel", "cirklar" och "Socioramacirklar" specifikt har fokuserats, varefter texten i de sammanhang där de förekommer ingående har studerats för att skapa en uppfattning av hur de diskuterats. Man får anta att det som skrivs i protokoll i stor utsträckning är gruppens samlade, om än tillrättalagda, uppfattning, även om det endast är en del av de samtal som förs som också dokumenteras.

Cirklar nämns första gången i styrgruppens protokoll i april 2003 där man nämner att "En arbetsgrupp har bildats som arbetar med planeringen av cirkelverksamheten, vilken planeras starta fr.o.m. oktober månad." Man talar om "professionsbundna, men överskridande cirklar" och planerar att genomföra sex till tio cirklar per termin under kommande två läsår, vilket innebär fram till våren 2005. Kommunernas representanter i styrgruppen ges möjlighet att komma med förslag på teman och man konstaterar att det är viktigt att det blir en god dokumentation från cirkelverksamheten, "för Socioramas fortsättning efter juni 2005". Vid samma möte diskuterar man också olika kunskapskällor för Sociorama och beskriver dem såhär:

Socioramas kunskapskällor illustreras i 5 steg där 1-3 behandlar kunskapsförmedling och 4-5 kunskapsproduktion:

1. Socioramainformation – envägskommunikation
2. Socioramaseminarier – tvåvägskommunikation
3. Socioramacirklar
4. Förberedande kunskapsproduktion, förstudier och kartläggningar m.m.
5. Studier, forskningsverksamhet.

(Styrgruppens protokoll 2003-04-28)

Cirklarna betraktas alltså här som kunskapsförmedling, inte som kunskapsproducerande. Å andra sidan finns inga alternativ till dessa två begrepp i skissen. "Kunskapshöjande" skulle kunna vara en term för att befintlig kunskap utvecklas, men det använder man inte. Inte heller används begrepp som "erfarenhetsutbyte", ett begrepp som senare kommer att få stor roll. Kunskap betraktas i protokollets skrivning som något som produceras och förmedlas, alltså som en produkt – inte som en process.

I juni 2003 läggs ett förslag till cirkelverksamhet fram för styrgruppen, som i sin tur rekommenderas komma med förslag till teman. I augusti samma år framkommer helt kort att verksamheten med cirklar är påbörjad. Två månader senare talar man om att 25 cirklar planeras under programperioden. Det som ett halvår tidigare beskrevs som sex till tio per termin under två år (dvs. totalt 24-40) har nu stannat vid det lägre talet.

Utbildning av nya cirkelledare skall ske efter hand och cirklar av olika slag planeras. Bland annat nämns att cirklar kan och skall ske över kommungränserna. Våren 2004 rapporteras fyra cirklar vara igång och för hösten samma år planerades åtta cirklar (i höstens protokoll nämns dock sex till sju). Genomgående är ambitionsnivån hög, man skisserar och planerar för något flera cirklar än det i realiteten blir, men det förekommer aldrig några orealistiska siffror.

Hösten 2004 har man börjat diskutera brukarmedverkan allt mer uttalat. I detta sammanhang nämns Socioramacirkeln som en metod att t.ex. samarbeta med förtroendevalda i handikapporganisationerna. Därefter tystnar anteckningarna om cirklar. I december 2004 nämns en cirkel om bemötandekultur, men i de två protokollen från 2005 nämns cirklar inte alls. Den sista noteringen som finns är från april 2006 då verksamhetsrådet påpekar att cirklarna i högre utsträckning bör beakta brukarmedverkan och dessutom vara gränsöverskridande.

Ur styrgruppens och verksamhetsrådets noteringar kan man utläsa att cirklarna varit en verksamhet som tidigt kom in i Sociorama och att den snabbt kommit att bli vedertagen. Man kan också se att de betraktas som en form av kunskapsförmedling där många skilda

teman kan behandlas. Styrgruppen eller verksamhetsrådet har inte specifikt ställt krav på vem som skall leda eller delta i cirkarna, men betonat att det skall finnas dokumentation.

3.2 Kollegiet

I Socioramakollegiet ingår representanter för Socioramas operativa verksamheter, framför allt handlar det om de personer som har så kallade kombinationstjänster. Kollegiets minnesanteckningar finns samlade elektroniskt i en mapp med datafiler. Filerna i mappen är fördelade på bl.a. tidsperioder: projekttiden, 2006 och 2007. Inom var och en av mapparna är filerna dock osorterade och det förekommer flera filer som producerats under annan tid än vad som anges på den mapp de sorterats in i. Datafilerna består i dels minnesanteckningar från möten, dels dokumentation från olika sammankomster (såväl internat som publika evenemang) och dels överenskommelser av olika slag. Bland dessa filer återfinns även de tidigare nämnda protokollen från styrgrupp/verksamhetsråd.

Eftersom materialet inte är systematiserat eller fullständigt är det inte heller möjligt att göra en systematiserad analys av det. Däremot är det möjligt att läsa igenom de olika filerna och söka efter vad man noterat om Socioramacirklar. Ur en sådan läsning har material om diskussioner om cirklar hämtats och vi har särskilt noterat hur man definierar och värderar cirklar. Liksom med de studerade protokollen måste man här beakta att det som noterats ofta är det "önskvärda", det som gruppen och/eller nedtecknaren, velat föra vidare. Det kan ju i sig vara intressant att studera, men här har vi stannat vid att låta materialet ge oss några spridda inblickar i delar av de diskussioner som förts.

2004 diskuterades kombinationstjänsternas roll. Man konstaterade att "En viktig del i vårt arbete är att sprida kunskapsnyfikenheten till våra kollegor i våra organisationer". I diskussionen om *hur* det skulle ske lyfte man fram cirkarna ur två aspekter: dels att andra kollegor inom socialtjänsten skulle kunna läras upp till att bli cirkelledare, dels att cirkelledarutbildning borde vara en del i forskarutbildningen så att nya lärare på IVOSA också får

den kunskapen (Minnesanteckningar 2004-12-15). Ett år senare diskuterar man i kollegiet hur verksamheten kan utvecklas, man talar om behovet av erfarenhetsutbyte om hur man når ut i sina respektive förvaltningar och som sätt att lösa denna fråga ser man en möjlighet att nå målet med hjälp av en cirkel.

I protokollen framkommer inget kritiskt mot cirklar, i stället lyfts de återkommande fram som en lösning. Lösningen används på många skiftande behov och problem. Oavsett om man söker kunskap om t.ex. föräldrar med utvecklingsstörning eller har behov av att diskutera etik och bemötande kan cirkel komma upp som förslag till lösning. Cirklar kan vända sig till personal inom alla verksamheter och det finns i dokumentationen exempel på cirklar för receptionspersonal om bemötande lika väl som cirklar om anknytningsteori för socialsekreterare som arbetar med barn.

I kollegiets anteckningar beskrivs cirklarna ofta som erfarenhetsutbyte. Det lyfts inte fram att det skall vara någon forskare med i cirklarna, i stället blir bilden av Socioramacirkeln möjligheten att tillsammans med kollegor diskutera vissa teman under strukturerade former. I april och maj 2007 hade cirkelledarna inom kollegiet en cirkel om att leda cirklar som planerats. Man träffades tre gånger i denna cirkel och diskuterade planering av cirklar, genomförande av dem samt uppföljning och utvärdering.

I denna cirkel om att leda cirklar fick cirkelledarna definiera vad de var bra på, respektive mindre bra på. De teman som framkom handlade mer om förhållningssätt än om kunskaper. Lyssnande, tal och tystnad samt förmåga att entusiasmera och engagera var centrala i deltagarnas beskrivningar av vad de var bra och mindre bra på. Till det fördes också teman som rörde struktur och upplägg genom att de förde fram aspekter om planering, att hålla tider och att dokumentera. Inom vart och ett av dessa teman fanns deltagare som ansåg sig vara bra och de som ansåg sig vara mindre bra.

Inget av temana som lyftes fram handlade om kunskap eller forskning och bilden av Socioramacirkeln som kollegialt utbyte mer än utbyte mellan forskare och praktiker förstärks ytterligare när man diskuterar definitionen av "forskningscirkel". Här kommer förslag på att man skall byta ut ordet forskare i definitionen som

talar om att "*forskare* och praktiker möts" till "*Socioramait*". I den nedtecknade återgivningen av diskussionen nämns inget där emot, men det framkommer att man också tycker att man bör fundera på om det verkligen bara är praktiker som deltar, det kan ju också vara brukare, förtroendevalda, studenter etc.

Distansen från forskarna framkommer också när man talar om att "Vi har fört in viss 'högre kunskap/akademisk nivå' i cirkelarna men det har inte behövt vara en forskare som lett cirkeln." (Minnesanteckningar 2007-04-16). I jämförelsen med FoU-cirklar, där man noterar att cirkelledaren nästan uteslutande kommer från universitetet, menar man att den formen egentligen borde heta studiecirkel. I diskussionen betonas deltagarnas egna kunskaper och erfarenheter och man menar att man vid behov kan plocka in gästföreläsare med sakkunskap, eller att cirkelledarna kan läsa in sig på ämnet.

Utifrån kollegiets senare anteckningar kan man alltså se substansen i Socioramacirklar som *erfarenhetsutbyte* och *kompetensutveckling*. Deltagarna ges möjlighet att bidra till varandras kunskapsutveckling inom ramen för en cirkel. Forskningens roll är att tillskjuta kunskap, men det behöver inte givet vara en forskare som bidrar med det, det kan också ske genom läsning. Cirkelledarna diskuterar också att det som framkommer i cirklar kan initiera forskning, t.ex. aktionsforskning där forskaren är delaktig i förändringsarbete i verksamheterna. I noteringarna betonas att "alla kunskaper har lika värde i cirkelarna". Ändå antyds en syn på forskning och vetenskaplig kunskap som en produkt som kan hämtas in, med eller utan forskare, medan praktikernas erfarenhetsbaserade kunskap i högre utsträckning beskrivs som möjlig att formulera i en process i samspel mellan kollegor.

3.3 Summering

Cirklarna har en given position i Sociorama. Som vi sett i detta kapitel har de under åren kommit att bli en så etablerad del i sammanhanget att de förväntas finnas löpande. Under uppbyggnaden följde styrgruppen utvecklingen steg för steg, men sedan

Socioramacirkelarna etablerats är det endast i särskilda fall som de tas upp till diskussion. Däremot diskuteras de kontinuerligt i kollegiet, men då mest utifrån vilka frågor cirklar skall behandla. Och det är här det framstår tydligt att Socioramacirkel tenderar att bli svaret på många olika frågor. Av protokollen som studerats framstår cirklar som något av en "vandrande lösning", en arbetsform som finns och som tas fram för att hantera vitt skiftande problem. Ändå förblir det oklart vad cirklar egentligen är, vem som leder och deltar och vad de fokuserar. För att få lite mer kött på benen går vi därför vidare och ser vad som framkommer ur dokumentationen från cirklarna. Vem har medverkat som ledare och deltagare i cirklar? Dominerar den forskningsförmedling som verksamhetsrådet talade om inledningsvis, eller erfarenhetsutbytet som kollegiet betonar?

4. DOKUMENTATIONEN AV SOCIORAMA-CIRKLARNA

Detta kapitel bygger främst på analyser av den dokumentation som har gjorts efter genomförda Socioramacirklar. Tidigt i arbetet med att skapa cirkelverksamhet betonades att dokumentationen av arbetet i cirkelarna var en viktig del, för att summera upp för deltagarna och att förmedla de diskussioner som hade förts. I skriften *Rena rama Sociorama* tar Johnsson, Carlson och Tibblin (2005) upp att över 30 cirklar med ungefär 400 deltagare har genomförts fram till hösten 2005.

I kapitlet analyseras de cirklar som tas upp på Socioramas hemsida och som har efterlämnat skriftlig dokumentation. Totalt omnämnes 31 cirklar på hemsidan. För tio av dessa har det dock inte varit möjligt att få fram dokumentation. Analysen i detta kapitel bygger därför på de 21 cirklar vars dokumentationer vi har funnit. Dokumentationen för de första cirkelarna återfanns i en pärm. För att uppbringa de dokumentationer som är gjorda på cirklar som genomförts i slutet av perioden, har vi varit i kontakt med cirkelledarna som i vissa fall har haft dokumentationen på hårddisken och i vissa fall har skrivit den efter vår förfrågan. Vi har sökt mönster i förhållande till de cirklar där vi inte har lyckats uppbringa dokumentationerna. Det verkar inte som om dessa i någon högre grad skiljer sig från andra. Det är vanligare att dokumentationen missas i slutet av perioden. Det finns cirkelledare som är bättre respektive sämre på att dokumentera. Sammanfattningsvis menar vi dock att materialet som vi har analyserat väl speglar hur Socioramacirklarna har bedrivits

Vi börjar detta kapitel med att visa hur många av de dokumenterade cirkelarna som genomförts i de olika kommunerna för att sedan fördjupa oss i analysen av dokumentationen.

4.1 Genomförda i cirklar i de åtta kommunerna

I nedanstående tabell redovisas hur många cirklar som genomförts i kommunerna. Materialet bygger på de cirklar som finns skriftligt dokumenterade under perioden 2003 – 2006. En cirkel kan beröra mer än en kommun och kan således redovisas flera gånger i tabellen nedan.

Tabell 1. Genomförda Socioramacirklar i Kronobergs län

Kommun	Genomförda cirklar i kommunerna
Alvesta	6
Ljungby	2
Lessebo	2
Markaryd	1
Tingsryd	3
Uppvidinge	2
Växjö	12
Älmhult	4

Inte förvånande kan vi konstatera att Växjö kommun, som är största kommunen i länet, genomfört de flesta Socioramacirklarna, följd av Alvesta kommun. Värt att notera är att Växjö kommun också haft flest kombinationstjänster i Sociorama. Alvesta kommun investerade också mycket aktivt från början i Sociorama vilket också kan vara en anledning att fler cirklar genomförts där. En tolkning är att ju större investering i Sociorama som helhet, ju fler cirklar har genomförts.³ Det är dock riskabelt att uttala sig kring variationerna mellan de olika kommunerna med risk för att hamna i rena spekulationer.

4.2 Ramen för cirklarna

Utifrån innehållet i den dokumentation vi fått fram har vi sammanställt den kunskap om cirklarna som man får genom dokumenten. Flera teman återkommer i all dokumentation, men det händer också att centrala aspekter saknas i vissa dokument. I presentationen nedan utgår vi från vad som gått att utläsa.

³ Flera av de personer som hade kombinationstjänst hade stundtals en mycket pressad arbetssituation där det blev svårt att kombinera det dagliga arbetet med exempelvis cirkelarbete.

Deltagare

De flesta cirklar har haft ca nio deltagare, men så få som fem har förekommit och så många som sexton. Dessa deltagare har träffats i genomsnitt fyra gånger. Ingen cirkel har haft mindre än tre träffar och ingen fler än sex.

Tre fjärdedelar av cirklarna har vänt sig till deltagare med akademisk utbildning, eller med yrken där akademisk utbildning vanligen efterfrågas. Exempel på sådana yrken är socialsekreterare, enhetschef eller biståndsbedömare. Vid fyra cirklar har gruppen varit varierad med både yrkesgrupper där akademisk utbildning efterfrågas och yrkesgrupper där detta inte efterfrågas. En cirkel har uteslutande haft deltagare från den sistnämnda gruppen. Vid en av cirklarna i äldreomsorgen ingick även politiker. Elva av cirklarna har haft en inriktning mot individ och familjeomsorgen (IFO), tre mot äldreomsorgen, tre mot handikappomsorgen medan fyra har haft en sektorsövergripande inriktning där deltagare från två eller flera sektorer har deltagit. Sammantaget visar analysen att det främst är grupper med akademisk utbildning som har varit deltagare.

Cirkelledare

Vid fjorton av cirklarna har forskare, här definierat som doktorander eller disputerade forskare, deltagit som cirkelledare eller som föreläsare vid något enstaka tillfälle. Vid sex av cirklarna har forskaren inte tillhört Socioramakollegiet. Vid två cirklar har forskaren medverkat vid ett tillfälle under cirkeln. Vid de andra cirklarna har de fungerat som cirkelledare. Alla forskarna har på olika sätt en koppling till Växjö universitet, ett par genom timanställning, men de flesta såsom tillsvidareanställda. Frånvaron av forskare i vissa cirklar innebär inte att kunskap som bygger på forskning saknats. Cirkelledarna, ofta med kombinationstjänster, har föreläst och i några fall har deltagarna läst vetenskaplig litteratur.

Fokus

I Johnsson, Carlsson och Tibblin (2005) framgår det att cirklarna kan ha två fokus. Dels ett *arbetsrelaterat* och dels ett *gränsöverskridande*. De arbetsrelaterade cirklarna syftar till ökad kunskap inom ett specifikt område. Detta område kan vara exempelvis barn och familj men också aktuell forskning, teoribildning eller

metodanvändning inom ett specifikt område. Ett exempel är den cirkel som genomfördes i Växjö kommun under hösten 2004 och som handlade om kunskapsutveckling i barnavårdsutredningar. Cirkeln hade åtta deltagare och bestod av tre träffar à tre timmar. Cirkeln byggde både på föreläsningar om barns behov, ungdomars identitetssökande samt vinjetter som användes som underlag vid diskussionerna. I dokumentationen finns tre teman identifierade: Yrkesroll och kompetens, teorier som styr mitt yrke samt praktiskt arbete i verksamheten.

Vad de gränsöverskridande cirkelarna syftar till är ganska otydligt. Det finns en formulering i Johnsson, Carlson och Tibblin (2005 s.55) om att en gränsöverskridande cirkel syftar till att man mellan olika områden inom socialtjänsten arbetar kring ett gemensamt tema. Utifrån exemplen får gränsöverskridande mer betydelsen av "ej direkt arbetsrelaterad". Ett sådant exempel är en cirkel kring kunskapsutveckling i familjerätt och nya familjebildningar som genomfördes 2006. I cirkelns utgångspunkter talas om den direkta yrkeskunskapen. Här lyfter dokumentatören områden som etiska aspekter, moraliska ställningstaganden och personlig moral. Det var sju deltagare som träffades tre gånger. Teman i cirkeln har varit: Barnets roll i rättsprocessen under 1900-talet, barnets bästa samt föräldraskap.

Vid en skattning huruvida cirkelarna är gränsöverskridande eller arbetsrelaterade skattas tre av cirkelarna som gränsöverskridande och sjutton som arbetsrelaterade.

I en analys av ramarna för cirkelarna framkommer en bild av de är förhållandevis homogent sammansatta. Även om antalet deltagare varierar så är de främst riktade till högskoleutbildade och de är främst arbetsrelaterade. I de fall det finns en forskare med i cirkeln, har denna en koppling till Växjö universitet.

4.3 Cirklarnas innehåll

I dokumentationen lyfts olika teman fram som diskuterats i cirk-larna. Vanligtvis återkommer tre teman som också generellt är centrala i Sociorama. De tre är: forskning, kollegialt utbyte och brukarperspektiv. Det är dessa teman som vi utgår ifrån i detta avsnitt.

Forskning

Kopplingen till forskning är en utgångspunkt för Socioramacirk-larna. I dokumentationen framkommer att denna utgångspunkt får olika betydelser och innehåll i olika cirklar. I samtliga cirklar framkommer dock någon form av anknytning till forskning.

I vissa cirklar finns en mycket tydlig koppling till forskning. Ett exempel på detta är cirkeln om personlig assistans ur ett arbetsledar-perspektiv. Den genomfördes våren och hösten 2004 med två personer som cirkelledare, varav den ena har en kombinations-tjänst och är doktorand i socialt arbete. Den andra cirkelledaren är yrkesverksam som enhetschef. Ett av syftena med denna cirkel är att forskning, eller snarare dess resultat ska diskuteras, som ett stöd i det dagliga arbetet. Detta syfte har konkretiserats genom att alla deltagare får en forskningsbaserad antologi om personlig assistans, som ska utgöra cirkelns tema. Denna bok används sedan under cirk-larna. Ytterligare någon vetenskaplig text används för att utgöra underlag till diskussionen. En forskare från Lunds universitet bjuds också in för att presentera en aktuell studie på området. Denna cirkel är ett exempel på att forskningen har en betydande roll, men utan att den praktiska kunskapen går förlorad. Tvärtom tillförs erfarenhetsbaserad kunskap av både cirkelledarna och del-tagarna själva. Det finns dock exempel på andra sätt att hantera forskningen i Socioramacirk-larna.

Det är inte så vanligt att cirkelledarna är forskare, men däremot används ofta teorier och forskningsresultat som underlag till dis-kussionerna. Ett exempel är en Socioramacirkel som riktar sig till personal på ett boende. Ett av de teman som diskuteras är vilka teorier som personalen, medvetet eller omedvetet, använder i sitt arbete. I dokumentationen lyfts främst aspekter som reflektion och socialt arbete som process fram, och inte forskning och teori.

Av dokumentationen framkommer det klart att forskning och teori är en viktig utgångspunkt i Socioramacirk-larna, men att det kan ske på olika sätt. De cirklar där ledarna är disputerade, eller doktorander, anknyter mer till aktuell forskning och det är vanligare att deltagarna läser nyare forskningspublikationer i dessa. I andra fall är det vanligare att teori diskuteras. Det tycks vara så att de cirkelledare som inte är forskare tydligare anknyter cirklarna till vetenskaplig teori, vilket är ett något förvånande, då teorier vanligen förknippas med forskning. Samtidigt är det intressant att nästan samtliga teoretiska diskussioner bygger på anknytningsteori, och att det är en enskild cirkelledare som ofta lyfter upp denna teoretiska utgångspunkt. Denna cirkelledare har också varit mycket aktiv och delaktig i många cirklar.

Vilken forskning används då i cirklarna? Denna fråga är svår att entydigt besvara då mycket av forskningen presenteras genom föreläsningar och dokumentationen har inte sådan detaljnivå att innehållet i föreläsningarna beskrivs. Ett mönster som är tydligt är att de forskare som medverkar, oavsett om de är med som gäst vid något enstaka tillfälle eller om de är med som cirkelledare, presenterar sin egen forskning. Det verkar också som viss forskning används flitigt, troligtvis på grund av att den har fungerat väl och/eller att cirkelledarna har god kunskap om dessa. Ett exempel är forskning och teori om barns anknytning.

Det är tydligt att forskning har varit en viktig del i Socioramacirk-larna. Hur detta har skett och vilken betydelse den har fått verkar vara beroende på cirkelledarna. I dokumentationen är det dock vanligare att kollegialt utbyte och dess aspekter beskrivs utförligt och mer detaljerat, snarare än forskningen.

Kollegialt utbyte

Med kollegialt utbyte menas här när tyst och erfarenhetsbaserad kunskap (se modell i kapitel 2) diskuteras mellan deltagarna och mellan deltagarna och cirkelledarna. Det är detta perspektiv som lyfts fram i dokumentationen. Socioramacirk-larna medverkar till diskussioner och som underlag används både föreläsningar och vinjetter. Samtidigt antyder dokumentationen att diskussioner om kollegialt utbyte av kunskap ibland isoleras från forskningen, eller åtminstone att det är dokumenterat på detta vis. Detta sker

genom att aspekter som berör forskningen, exempelvis ett tema som "teorier som styr arbetet" inledningsvis diskuteras men därefter poängteras aspekter som mer berör den kunskapsutveckling som sker genom att kollegor och cirkelledare diskuterar frågor utifrån den tysta och erfarenhetsbaserade kunskapen. Samtidigt ska dessa aspekter inte överdrivas då dokumentationen också visar att cirkelarna har lyckats med att kombinera kollegialt utbyte med forskning.

Det är dock kollegialt utbyte som främst betonas i den sammanfattande reflektion som finns, på lite olika sätt, i dokumentationen. Detta kan exemplifieras med ett citat från dokumentationen av en Socioramacirkel om kunskapsutveckling i barnavårdsutredningar som genomfördes 2005: "Såväl den muntliga som skriftliga utvärderingen visade att cirkeldeltagarna framför allt var nöjda med att haft ett forum för reflektion och diskussion av sitt arbete." Samma mönster framkommer i de utvärderingar som ofta görs i samband med att cirkeln avslutas. Deltagarna betonar där ofta möjligheten till kollegialt utbyte. Även om man inte är ointresserad av forskning och teorier så är det värdet av att få diskutera med kollegor som framhävs tydligast.

Ett sätt att förstå hur det kollegiala utbytet lyfts fram i dokumentationen är att många deltagare ser det kollegiala utbytet som den mest väsentliga och givande delen av cirkelarna.

Brukarperspektiv

Det är förhållandevis ovanligt att cirkelar genomförs med ett tydligt brukarperspektiv, i betydelsen att brukare är delaktiga som cirkelledare eller deltagare, även om det finns undantag. Ett exempel på brukarperspektiv, är en cirkel om bemötande inom handikappomsorgen som genomfördes i Lessebo. Det var sex deltagare som träffades vid tre tillfällen. I cirkeln diskuterades deltagarnas yrkesituation och kommunens överförmyndare var inbjuden. En av cirkelledarna representerade en brukarorganisation och han föreläste också på ämnet om att möta människor och att vara beroende av personlig assistans. Ett annat exempel är en cirkel om kvalité i social omsorg i Alvesta kommun. I denna cirkel finns inte brukare

delaktiga men diskussionerna utgår från brukarnas perspektiv genom att sådant som relationer mellan makar, äldres rädsla för att "vara till besvär" och ett försök att se på sin verksamhet utifrån ett brukarperspektiv.

I resterande cirklar har ett brukarperspektiv varit förhållandevis frånvarande. Det betyder dock inte att diskussionerna i andra cirklar inte alls berör brukarfrågor. Ett exempel är en Socioramacirkel om social dokumentation inom äldreomsorgen från 2005. Även om cirkeln inte kan sägas ha ett brukarperspektiv betonas vikten av ett "respektfullt sätt" i dokumentationen av uppgifter som kan upplevas som känsliga för den berörda. Brukarperspektivet som ett specifikt perspektiv efterfrågas inte i utvärderingarna av cirkelarna som deltagarna gör vid sista tillfället. Istället är det, som beskrivs ovan, snarare ett ökat kollegialt utbyte som efterfrågas.

Diskussionen om brukarperspektiv och Socioramacirklar utvecklas i kapitel 8. Utifrån denna analys av innehållet i cirkelarna utifrån dokumentationen fortsätter vi med att diskutera dokumentationen.

4.4 Vad, hur och varför dokumentation?

Det verkar finnas olika syften med dokumentationen. Några har dokumenterat med syfte att främst åskådliggöra en process. Dokumentationen fokuserar då ofta på hur en reflekterande process sker och hur olika vinjetter eller föreläsningar har påverkat diskussionen i gruppen. För andra har kunskapsinnehållet varit i fokus. Dokumentationen verkar främst ha syftet att deltagare och andra ska kunna ta del av det kunskapsinnehåll som cirkeln har haft. De flesta cirklar har dock haft inslag av båda dessa syften. Det verkar också vara ganska vanligt, speciellt under den senare delen av perioden, att dokumentationen har varit ett självändamål. Ett flertal dokumentationer är till stora delar identiska, inte bara i inledning och beskrivningar av teorin bakom cirkelarna utan även i resten av texten. Läsaren informeras exempelvis i de avslutande kommentarerna att gruppen har präglats av engagemang, livliga diskussioner och aktivt deltagande med exakt samma formulering i dokumentationen från ett flertal cirklar. Då det är olika förfat-

tare som använder samma standardformuleringar och stycken kan man anta att dessa distribueras från författare till författare. Detta ger bilden av dokumentationen som en ritual och antyder att formuleringarna givits ett egenvärde.

Det finns också exempel på dokumentation som är gjord på ett mer systematiskt sätt. Ett exempel är Socioramacirkeln om social dokumentation inom äldreomsorgen som genomfördes i Alvesta och Älmhult. Den bestod av fem träffar à 2,5 timmar med totalt åtta deltagare. I dokumentationen av denna cirkel diskuteras också implementering av den kunskap som hade producerats i cirkeln. Här har deltagarna i cirkeln lämnat över en handlingsplan till äldreomsorgschefen. De har även presenterat sin kunskap om vikten av korrekt dokumentation till kollegor som inte deltog, för att därigenom förbättra dokumentationen i sin kommun. Som utvärderare är det svårt att veta om implementering diskuterades och huruvida eventuellt nyvunnen kunskap implementeras i deltagarnas organisationer. Å ena sidan kanske detta gjordes i de flesta cirklar, men det dokumenterades inte. Eller så var denna cirkel inte bara ett gott exempel på dokumentation, utan också på att deltagarna försökte implementera den kunskap som uppkom i cirkeln.

När cirklarna avslutades genomfördes en mindre utvärdering. Utfallet av dessa återfinns i drygt hälften av dokumentationen. När man läser dokumentationen slås man av hur positiva deltagarna har varit i utvärderingarna. Deltagarna är alla positiva och tycker att cirklarna är "mycket bra" eller åtminstone "bra". Några få deltagare har ställt sig avvaktande till huruvida vissa delar av cirklarna har tillfört något, exempelvis kunskapsmässigt men detta är bara några få avvikelser från helhetsbilden att deltagarna är mycket positiva. Det finns en cirkel som avviker från den positiva tonen i dokumentationen. Det är en cirkel som var upplagd på tre tillfällen med deltagare från två olika organisationer i samma kommun. Vid de två första sammankomsterna framkom ett stort avstånd mellan de två organisationernas representanter. Inför tredje sammankomsten lämnade samtliga deltagare från den ena organisationen återbud och ny träff gick inte att finna inom rimlig tid.

Hur förstår vi då detta nästan entydigt positiva resultat? Förståelsen påverkas av att det bara är vissa cirklar som redovisar utvärderingen. Det finns troligen inget uppsåt, varken genom att dölja eller snedvrider resultaten av utvärderingarna, men det finns anledning att åtminstone ifrågasätta utvärderingsinstrumentet. Är det i de cirklar där det positiva utfallet dominerar som utvärderingar görs? Eller har man inte utvärderat de andra cirklarna? Om det är så att utvärderingarna genomgående blir enbart positiva finns det kanske skäl att finna nya former för att utvärdera cirklar. Om ett utvärderingsinstrument skall kunna användas för att förbättra verksamheten behöver det ju kunna visa fler nyanser. I nuläget är de ett klenkt underlag för att förbättra cirklarna.

4.5 Att ta del av Socioramacinklarnas dokumentation

I den enkät vi använt, och som kommer att beskrivas mer ingående i senare kapitel, ställde vi frågan "Har du tagit någon del av Socioramacinklarnas dokumentation?". Vi ska nu se huruvida dokumentationen av Socioramacinklarna nått personer inom socialtjänsten, både de som deltagit och inte deltagit i Socioramacirkel. Det var en viktig del i verksamheten med Socioramacirklar att dessa skulle dokumenteras, både för att på så vis kunna bidra till spridning av kunskap och information på arbetsplatserna och för att kunna utvärdera dem. Totalt svarade 231 personer på enkätfrågan och 101 (44 %) uppgav att de tagit del av dokumentationen från cirklarna, medan återstående 130 (56 %) uppgav att de inte tagit del av någon dokumentation (se Tabell 2). Vi har analyserat skillnader mellan de som deltagit respektive inte deltagit i cirklar och konstaterar att betydligt fler av dem som deltagit i cirklar, 62 procent, har tagit del av dokumentationen, jämfört med 27 procent av dem som inte varit med i någon cirkel. Intresset för dokumentationen är alltså påfallande större bland de som själva deltagit. Å andra sidan kan man fundera kring att det faktiskt är drygt en tredjedel av de som varit med i en cirkel som aldrig har tagit del av dokumentationen. Vad beror det på? Har de fått dokumentationen? Det kan vi inte svara på utifrån vårt underlag här.

Tabell 2 . Förhållandet mellan cirkeldeltagande och att ta del av sokumentation

	Tagit del av dokument från Socioramacirkel		
	Ja	Nej	Total
Deltagit i Socioramacirklar	68 (62 %)	41 (38 %)	109
Inte deltagit i Socioramacirklar	33 (27 %)	89 (73 %)	122
Totalt	101 (44 %)	130 (56 %)	231

Att hitta former för en dokumentation som känns meningsfull både för de som skriver den och för andra att ta del av den är en utmaning för både praktiken och för forskare. Att hitta dessa former kan vara ett sätt att motivera socialarbetare att i högre grad ta del av dokumentationen. Här kan diskuteras kring hur de enskilda cirkeldeltagarna har uppfattat anledningen till varför de deltagit. Det kan vara att den enskilde sett cirkeln som en möjlighet till personlig och individuell kunskapsutveckling. Då kan det räcka med att ha deltagit, och intresset för att läsa och diskutera vidare i arbetsgruppen är mindre. Själva initieringen av Socioramacirklar på arbetsplatsen kan också ha betydelse om arbetsledningen sett det som en kollektiv eller individuell kunskapsprocess. I den fortsatta verksamheten med Socioramacirklar finns anledning att diskutera både varför man dokumenterar, på vilket sätt man dokumenterar och hur dokumentationen skall spridas och arkiveras.

4.6 Summering

I sökandet efter Socioramacirklarnas dokumentation hamnade vi i ett problem med att definiera vad i det cirkelliknande arbetssättet som skulle definieras som Socioramacirklar. Liknande problem uppkom vid skattningen av vad som är arbetsrelaterade respektive gränsöverskridande cirklar. Tydliga och nedskrivna definitioner hade varit att föredra då det på ett påtagligt sätt ökar möjligheten att både diskutera, utvärdera och reflektera över vad som är och inte är Socioramacirklar. Ökad tydlighet ger också möjlighet att på ett mer exakt sätt diskutera innehållet i cirklarna. Samtidigt ger en

ökad tydlighet också fastare ramar för verksamheten. Sociorama-cirklarna har varit och är ett experimentellt sätt att finna former för kunskapsutveckling och -utbyte. Har kanske experimentfasen nu pågått så länge att det är dags att konkretisera vad som är grundläggande karakteristika för en Socioramacirkel? Erfarenheterna från cirklarna är numera både breda och djupa.

5. BESKRIVNING AV DELTAGARNA I STUDIEN

Redan i förra kapitlet nämnde vi den enkät vi genomfört. Vi skall nu beskriva den lite närmare. Enkäten gjordes för att få en bild av Socioramacirkelnas betydelse i socialtjänsten för dem som cirkelarna vänder sig till, personalen inom socialtjänsten i Kronobergs län. Den genomfördes i samtliga kommuner i länet hösten 2007. Inledningsvis i detta kapitel görs en beskrivning av populationen och de som har deltagit i studien. Därefter diskuteras vilka av de som svarat som känner till Socioramacirkelarna och vilka som har deltagit. Detta görs utifrån de totalt 349 besvarade enkäterna. Vi har en generell svarsfrekvens på 67,4 procent och de svarande är förhållandevis jämt fördelade i länet, med undantag av ett större bortfall i Tingsryd⁴. För en mer utförlig metodologisk diskussion hänvisas till Bilaga 1.

Efter en presentation av de svarande följer en kort analys där våra resultat jämförs med den kartläggning av kompetensutveckling som gjordes 2003 (Mosesson 2003).

5.1 Deltagarna i studien

I tabellen nedan åskådliggörs hur de svarande fördelar sig mellan länets kommuner.

⁴ Sedan bearbetningen och analysen av materialet påbörjats inkom ytterligare svar från Tingsryd. Då beräkningar redan genomförts kom de försenade enkätsvaren inte att ingå i materialet.

Tabell 3. Samtliga svarande fördelade på kommun

Kommun	Antal svar	Procent av samtliga svar
Alvesta	34	10
Ljungby	64	18
Lessebo	21	6
Markaryd	28	8
Tingsryd	22	6
Uppvidinge	15	4
Växjö	129	37
Älmhult	31	9
Ej uppgivit kommun	5	2
Totalt	349	100

Även om de svarande inte är helt jämt fördelade (se bortfallsanalys Bilaga 1) enligt andel av populationen, så bör detta inte påverka resultatet på något genomgripande sätt. Tabellen ovan visar också att mer än hälften av de som svarat arbetar i någon av de stora kommunerna Växjö eller Ljungby.

Knappt hälften, 44 procent, av de svarande har anställts i den kommun där de nu arbetar efter 2002. Över en femtedel, 21 procent, har anställts sedan 2006, dvs. efter projekttiden. Detta innebär också att endast 35 procent av de svarande var anställda innan Socioramaprojektet inleddes. Naturligtvis kommer en del av de nyanställda från andra kommuner i länet, även om vi inte har uppgifter om hur vanligt detta är. Detta resultat visar ändå på en personalomsättning som tydliggör vikten av att ett projekt som Sociorama och en metod som Socioramacirklarna ständigt måste aktualiseras genom att de nyanställda informeras.

Enkäten lämnades ut till socialtjänstens personal via kontaktpersoner i varje kommun. Kontaktpersonerna uppmanades att också lämna enkäter till politikerna i socialnämndens arbetsutskott (eller motsvarande). 15 politiker har besvarat enkäten (ca 4 procent av den totala populationen svarande). Då denna grupp inom populationen har ett mycket högt bortfall som överstiger 50 procent, kommer ingen vidare kvantitativ analys av deras svar att göras.

De svarande arbetar inom socialtjänstens olika sektorer. Ca 30 procent arbetar inom äldreomsorgen, ca 40 procent inom Individ och familjeomsorgen och ca 5 procent inom handikappomsorgen. De resterande har svarat "annan" verksamhet eller inte alls besvarat

frågan om var de arbetar. Eftersom enkäten förmedlats via ombud har vi inte full kontroll över vilka som fått den. Vi kan däremot se att antalet utlämnade enkäter och antalet svar väl överensstämmer med Mosessons (2003) resultat. Vi kan också se att de problem som finns med att definiera och avgränsa målgruppen för enkäten är de samma.

Ca tre fjärdedelar av de svarande uppger att de har högskoleutbildning, 36 procent uppger att de har socionomexamen, 23 procent social omsorgsexamen, 4 procent socialpedagog examen och 10 procent fil.kand-examen. Resten av de svarande, ca en fjärdedel, anger att de har gymnasieutbildning eller "annat".

De flesta, 85 procent av de svarande, har dagligen eller ofta kontakt med klienter/brukare. Ca 35 procent av dem som har svarat anger att de har formell beslutande rätt på verksamhetsnivå eller på individnivå när det gäller kompetensutveckling. Av dem som besvarat enkäten är 80 procent kvinnor och 20 procent män. Diagrammet nedan visar att en majoritet av dem är födda på 1950- och 60-talen, men också att det finns en stor åldersspridning.

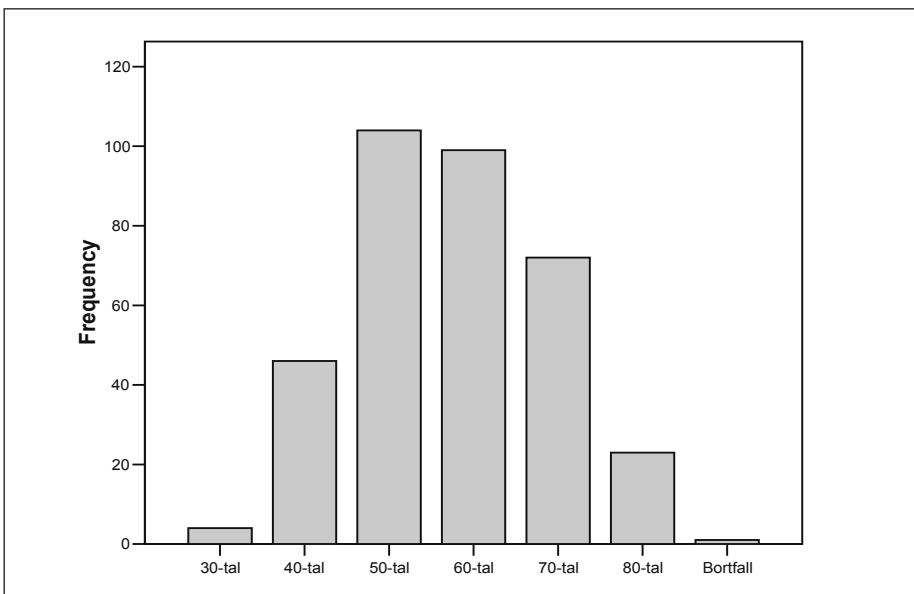

Diagram 1. De svarandes födelseår fördelat på årtionden

5.2 Att känna till Socioramacirklar

Enkäten som besvarades handlade om Socioramacirklar, men alla svarande kände inte till cirklarna. Sjuttioåtta procent (266 personer) uppgav att de känner till Socioramacirklar. Vi skall här titta lite närmare på vilka de är.

Huruvida de svarande har hört talas om Socioramacirklar eller ej påverkas av hur länge de har varit anställda i en kommun. Av dem som anställdes efter projekttiden, under 2006 eller 2007, har bara 62 procent hört talas om Socioramacirklar, medan samma siffra för de som anställdes före projekttiden, dvs. mellan 1997 och 2001, är ungefär 85 procent. Av de som har varit anställda längre har cirka 80 procent hört talas om cirklarna. Det finns dock mycket stora lokala variationer mellan kommunerna. Alvesta kommun utmärker sig genom att 91 procent av de svarande därifrån har hört talas om Socioramacirklarna. I Lessebo är samma siffra 52 procent, i Markaryd 64 procent och i Älmhult 71 procent. Resterande kommuner ligger ungefär mellan 80 och 85 procent.

När det gäller kön är det bara små skillnader huruvida man känner till Socioramacirklar. Det var något vanligare bland kvinnorna än bland männen. Utbildning verkar däremot vara något viktigare. Ungefär 80 procent av de svarande med fil.kand.-, socionom- eller social omsorgsexamen sade sig känna till cirklarna. För de med "annan" utbildning var samma siffra 75 procent och för de med gymnasie- eller socialpedagogisk utbildning kände 63 procent till cirklarna.

Sammantaget visar resultatet att det finns stora variationer mellan kommunerna huruvida de svarande har hört talas om cirklarna. Även deras utbildning samt anställningstid verkar ha samband med kännedomen om cirklarna. De med socionom eller fil.kand. examen samt de med längre anställningstid verkar i störst utsträckning ha kunskap om cirklarna.

5.3 Att ha deltagit i Socioramacirklarna

I detta avsnitt analyseras de 111 svarande (40 procent) som uppger att de har deltagit i cirklar, gentemot de 160 svarande (ca 60 procent) som ej har deltagit. Bland de som inte har klient/brukar kontakter är det ovanligt att de deltagit i cirklar, under en femtedel uppger att de deltagit. Däremot uppger nästan hälften av de med tät kontakt med klienter/brukare att de har deltagit i cirklar. Det finns betydande skillnader mellan kommunerna huruvida de svarande har deltagit i cirklarna.

Tabell 4. Deltagande i Socioramacirklar per kommun i procent

Kommun	Deltagit	Ej deltagit	Totalt
Alvesta	70	30	100
Ljungby	31	68	100
Lessebo	9	91	100
Markaryd	28	72	100
Tingsryd	21	79	100
Uppvidinge	46	54	100
Växjö	47	53	100
Älmhult	29	71	100
Totalt	41	59	100

Tabellen visar på mycket stora skillnader. De från Alvesta som besvarat enkäten uppger i betydligt högre grad att de har deltagit i cirklarna än i övriga kommuner. Jämförs Alvesta med Lessebo som är den andra extremen så är sannolikheten sju gånger större att den svarande har deltagit om de arbetar i Alvesta jämfört med Lessebo.

Även utbildning påverkar till viss del. För svarande med socionom-, fil.kand- eller socialpedagogexamen är deltagandegrad mellan 43 och 46 procent. Deltagandet är 38 procent för dem som har gymnasieexamen, för dem med "annan" utbildning är samma siffra 35 procent och för dem med socialomsorgsexamen är andelen 32 procent. Detta resultat är något jämnare än man kunde anta utifrån att cirklarna i högre utsträckning vänt sig mot personal med akademisk utbildning.

5.4 Summering

Det finns en del slutsatser att dra om materialet. Bortfallet är någorlunda jämt fördelat och bör inte påverka analysen på något genomgripande sätt. En slutsats är att socialarbetare är en grupp där det sker en hel del personalförändringar. Både i kartläggningen från 2003 och i vårt material är detta tydligt. Personalomsättning får naturligtvis betydelse för implementering av och informationen om Socioramacirklarna. Detta avspeglas också i att det finns ett samband som visar att nyanställda i lägre grad känner till Socioramacirklarna. Detta visar vikten av att en verksamhetsform som Socioramacirklarna inte kan anses vara spridd en gång för alla. Ska formen fortleva måste man hitta ett sätt att organisera den så att tjänstemännen fortlöpande informeras. I vår studie framkommer också att det finns stora skillnader mellan kommunerna, vilket också stämmer väl överens med resultatet av kartläggningen 2003 (Mosesson 2003). Det är rimligt att anta att denna variation medför att implementering och information måste anpassas till varje kommuns specifika karaktär.

6. CIRKLAR UR SOCIALTJÄNSTENS PERSPEKTIV

För att skapa en bild av hur Socioramacirklar uppfattades av personalen inom socialtjänsten, och därmed av vad det är som ligger till grund för hur man har svarat på enkäten i övrigt, ställdes frågan "Vad är en Socioramacirkel? Beskriv med egna ord." Drygt hälften av de svarande har besvarat frågan, 186 personer (53 procent).

De som skrivit svar på denna fråga är inte jämnt fördelade över kommunerna. Av de svarande i Alvesta har 80 procent besvarat denna fråga, medan motsvarande siffra bland de svarande från Markaryd är 29 procent. För övriga kommuner är svarsfrekvensen mellan 43 procent och 58 procent. Det är vidare en skillnad i svarsbenägenhet utifrån utbildningsnivå. Av de svarande med akademisk examen har nästan två tredjedelar gjort en definition av Socioramacirklar, medan endast 18 procent av de med enbart gymnasieutbildning gjort det. Kvinnorna har i högre utsträckning än män skrivit sin definition av Socioramacirklar. Vi kan också se en viss överrepresentation av personer med inflytande över kompetensutveckling bland de svarande, den är dock inte så tydlig. De som beskrivit hur de ser på Socioramacirklar är generellt positivt inställda till cirklar, 75 procent av dem skulle vilja delta i en framöver.

Eftersom svaren är skrivna med egna ord och en stor del har avstått från att besvara frågan är det inte meningsfullt att behandla den kvantitativt, annat än i stora drag. De nedskrivna svaren har överförts till ett dokument. Detta har sedan analyserats genom en innehållsanalys. Denna har gått till så att vi har läst igenom utsagorna upprepade gånger och noterat huvudteman som framkommer i utsagorna. Dessa teman har därefter bildat kategorier under vilka texten sorterats. I nästa steg har materialet sorterats in under varje kategori. I denna sortering har fokus varit att söka likheter och skillnader inom temat. I detta kapitel bildar dessa teman stommen

för presentationen när vi beskriver vad en Socioramacirkel är ur perspektivet från socialtjänstens personal.

En liten del av dem som svarat, drygt 10 procent, uttrycker en osäkerhet. Svaren uttrycks ibland kort med "jag vet inte" eller liknande. Flera av de som utvecklat svaret något säger att de "har hört talas om dessa cirklar", men att de inte vet vad de är. En person säger sig inte veta "mycket mer om dem än att de finns, men vet vem jag kan fråga om jag skulle vilja få reda på mer" och en annan säger att det är "något positivt har jag hört". Någon efterfrågar "en definition som jag kan förstå och känna igen". Det finns en del tveksamma som vagt beskriver cirklar som att de "hört talas om, men är dåligt insatt i det". "har varit på någon" och "för mig är det att ta del av ny forskning och att olika aktörer tillsammans tar del av denna och pratar utifrån sin verksamhet".

Om vi så ser till de som har en uppfattning och har delgivit oss den får vi fram två centrala grupper: de som beskriver Socioramacirklar i termer av utbildning och forskningsanknytning och de som beskriver dem som kollegialt erfarenhetsutbyte. Dessa uppfattningar kan beskrivas på en flytande skala där den ena ytterligheten betonar utbildning där ny kunskap förs in utifrån och den andra ytterligheten betonar engagemanget hos kollegor som tillsammans utvecklar varandra. Knappt en tredjedel av dem som gett beskrivning talar om utbildning, medan det som dominerande intrycket är de dryga två tredjedelar som talar om kollegialt erfarenhetsutbyte inom socialtjänsten.

6.1 Utbildning och forskningsanknytning

De som knyter sin förståelse av cirklar till utbildning och forskning beskriver det som "utbildningsmodell", "utbildningstillfälle" eller "vidareutbildning". Ofta är det studiecirkelformen man hänvisar till. Någon säger att det är "utbildning i studiecirkelform anpassad efter behovet i en kommun/kommuner", medan en annan talar om "en studiecirkel med forskningskoppling där deltagarna själv kan styra utformningen i hög utsträckning".

I beskrivningarna av Socioramacirklar återkommer ofta att det förekommer föreläsningar, att det finns en koppling till forskning och till universitetet, liksom att cirkeln är en fördjupning av kunskaper. Många talar om "kunskap utifrån", "ny kunskap" eller "aktuell forskning". Några tar också upp att det handlar om att "knyta aktuell forskning till praktiken", att ha ett "utbyte mellan universitet och praktiskt arbete" och att det är "ett sätt för att teori och praktik skall komma närmare varandra". Flera betonar att det är en koppling mellan olika verksamheter och att cirkelarna blir "en länk mellan". Någon uttrycker sig mer allmänt och säger "interaktion mellan universitetsvärlden och de som arbetar praktiskt i olika verksamheter", medan andra associerar tydligare till att överbrygga skillnader och säger att "teorier och förklaringsmodeller möter verkligheten".

När cirkelarna liknas vid utbildning är det också vanligt förekommande att man knyter an till cirkelledare. Ledarens roll kan vara att "tillföra ny kunskap och samla ihop materialet". Man talar om "utomstående med forskarkompetens", "studieledare från universitetet" eller mer allmänt om "kunnig ledare" och "kompetent ledare". Liknelsen med utbildning associerar på så sätt också till lärar-student-relationen och till det som någon beskriver som "ett ömsesidigt utbyte (kunskapsbaserat) mellan universitet och arbetsplats".

6.2 Kollegialt erfarenhetsutbyte

Medan de som betonar utbildning i sin beskrivning också lägger vikt vid cirkelledare lägger de som beskriver cirklar som kollegialt erfarenhetsutbyte väldigt ringa vikt vid ledningen. Någon tar upp att det kan vara en "ledare som styr vid behov", en annan benämner denna person "handledare". Ledarrollen är underordnad det kollegiala utbytet. Här handlar det om att alla som deltar också ger och tar. Man talar här om att ny kunskap skapas inom den egna verksamheten. Någon säger att det är en "möjlighet att inhämta nya kunskaper från olika delar inom yrkesområdet", vilket också ligger i linje med att många betonar att det är ett utbyte av erfarenheter mellan kollegor i samma verksamhet, eller samma organisation.

Kollegialiteten uttrycks genom att begrepp som "gemensamt", "tillsammans", "likasinnade", "varandra" och "nätverk" återkommer. Man tar också fram att det ofta handlar om att möta de man inte brukar tala med. Några påtalar den enskildes ansvar för det som sker, t.ex. genom att säga "det är att mycket hänger på deltagarnas förmåga". De svarande talar om Socioramacirklar som "mötesplats för olika yrkesgrupper", att "förmedla kunskap mellan olika professioner" eller att det handlar om "lärande mellan olika yrkesgrupper och kollegor".

I bilden av det kollegiala utbytet finns också beskrivningarna av Socioramacirkeln som "en mötesplats" där man prestigelöst kan diskutera och reflektera. Flera återkommer till att det är en kompetensutveckling eller kompetenshöjning, några menar att det är individernas kompetens som vidareutvecklas, men det finns också de som menar att det är en utveckling för hela organisationen. De säger att det handlar om att "sätta ord på tankar". Genomgående är att beskrivningarna mer handlar om att uppfattningar, perspektiv och helhetsbilder utvecklas, mer än att sakkunskap av olika slag tillförs. Några enstaka nämner att man i cirkelarna kan diskutera lagar, eller att diskussionerna leder till att man kan "höja kvalitet & rättssäkerheten". Den dominerande bilden är dock att cirkelarna är, som en uttrycker det "ett trevligt sätt att ta del av ny kunskap".

6.3 Summering

Så, vad menar socialtjänstens personal då att Socioramacirklar är? Vad kan man göra för generell tolkning av dessa svar som i stor del varierar? Jo, man kan se att de svarande genomgående betonar att det är fråga om ett *utbyte*, kollegialt eller mellan fält och forskning. Det finns också ett upplägg med en *strukturerad form* genom att det handlar om schemalagda träffar för organiserade samtal under en begränsad period. Detta utbyte som sker i strukturerad form syftar också till *utveckling av kunskap och kompetens*. Så långt är bilden tämligen enhetlig. Det som varierar handlar framför allt om hur man ser på relationen mellan ledare och deltagare, i vilken utsträckning forskningen och universitetet är representerade och huruvida det handlar om att tillföra ny kunskap eller om att medvetandegöra de kunskaper man redan besitter.

7. KOMPETENSUTVECKLING

Kompetens är en väsentlig del i professionaliteten. Kompetens är ett begrepp som täcker in kunskaper från både teori och praktik och som utvecklas genom reflektioner över praktiken och systematiskt uppbyggda kunskaper (Bronäs och Selander 2006). Att vara kompetent innebär alltså att kunna sitt yrke, men också att ha legitimitet för att utföra det. Socialt arbete är ett verksamhetsfält där utbildningen ger en kunskapsbas, men där den yrkesrollsspecifika kunskapen utvecklas i praktiskt utövande och reflekterande över utövandet (Ellström 1992). För att utveckla kompetens är det viktigt att man tränar upp förmågan att se saker och ting från olika utgångspunkter och att lära sig att väga olika alternativa handlingsätt mot varandra (Bronäs och Selander 2006).

Tidigare har vi sett hur man inom Sociorama lyft fram vikten av kunskapsutveckling. Socioramacirklarna hade som syfte att bl.a. vara "kompetensutvecklande för individen" (Johnsson, Carlson och Tibblin 2005). I detta kapitel skall vi lyfta fram hur personal inom socialtjänsten i Kronoberg ser på möjligheterna till kompetensutveckling.

7.1 Vill jag, får jag, kan jag

Vi frågade "Vad och vem styr kompetensutvecklingen inom socialtjänsten?" och gav tio alternativ som fick värderas på en skala. Det interna bortfallet på denna fråga är i genomsnitt 11 procent, men det varierar mycket i de olika delfrågorna. Bortfallet kan sägas vara proportionerligt till svaren. Där svaren är starkt positiva finns få bortfall, vilket antyder att en del av de svarande har valt att bara fylla i det som de anser har haft inflytande.

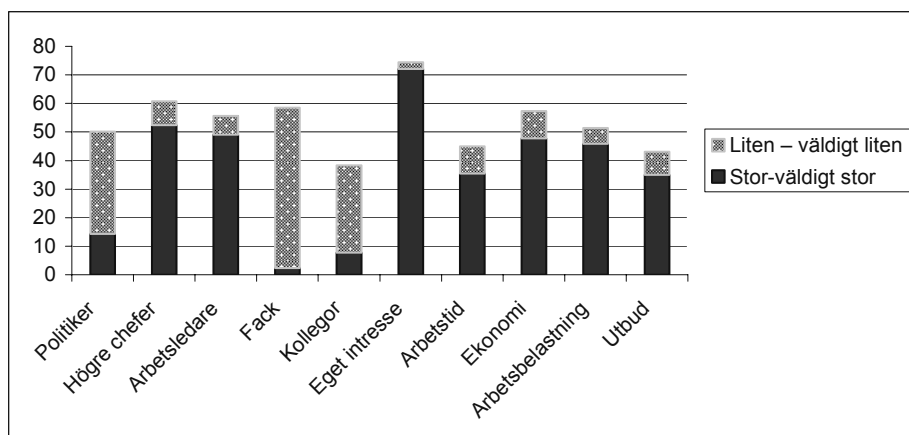

Diagram 2: Vad eller vem styr kompetensutvecklingen?

Som framgår av diagrammet ovan är det framför allt det egna intresset som man menar styr kompetensutvecklingen. Därefter är det överordnades styrning som inverkar och i tredje hand följer förutsättningar i arbetssituationen: ekonomi, arbetsbelastning och arbetstid. Även utbudet av vilken kompetensutveckling som finns att tillgå har betydelse. Tre kategorier har ringa inflytande, det är kollegor, politiker och framför allt fackföreningen. En intressant reflektion kan vara att just facket har ett stort intresse av kompetensutvecklingen inom yrkesgrupperna.

Man kan sammanfatta utfallet med att socialtjänstens personal i första hand tänker: *Vill jag?* Om den frågan blir positivt besvarad är nästa steg att förhålla sig med chefen och därför blir fråga två: *Får jag?* Om även denna fråga besvaras positivt kommer det vardagliga görandet och arbetssituation in i bilden och den anställda tänker: *Kan jag?* Utifrån denna tolkning kan man alltså säga att det alltid är den enskildes intresse som inverkar på om kompetensen utvecklas eller ej. Arbetsledarna har dock också en betydande roll, de ger förutsättningarna.

7.2 Personalen om arbetsledningens syn på kompletterande utbildning

När man 2003, i inledningen av Sociorama, gjorde en webbaserad enkät om kompetensutveckling frågade man efter de svarandes uppfattning om hur arbetsgivaren förhåller sig till komplettering av utbildning (Mosesson 2003). Fem alternativ gavs: att man ser det som viktigt för verksamheten och att det bör stödjas, enbart att det är viktigt, att det är något som är reglerat i anställningsavtal, att det är den anställdes privatsak eller att det är ointressant för verksamheten. En övervägande majoritet uppgav att kompletterande utbildning var prioriterad antingen genom att det ansågs viktigt och behövde belönas (33 procent) eller genom att man bara sagt att det är viktigt att komplettera utbildningen (37 procent), men det var också en hel del som menade att arbetsgivaren ser det som en privatsak (17 procent). Dessa frågor ställdes medan Sociorama ännu var ungt och under etablerande. Hur ser det då ut idag, fyra år senare och efter att Sociorama etablerats i länet?

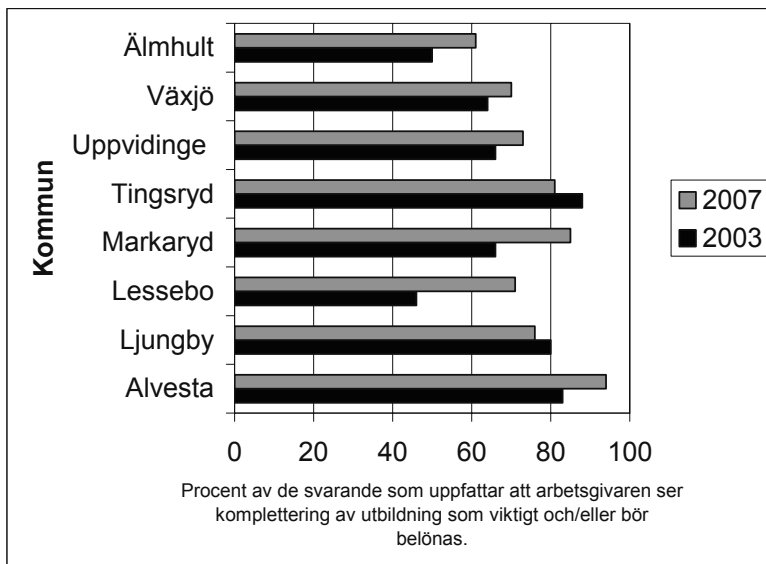

Diagram 3: Arbetsgivarens syn på komplettering av utbildning, enligt personal

Av diagrammet ovan framkommer att bedömningen av arbetsgivarnas intresse är generellt något mer positiv 2007 än 2003. Särskilt utmärker sig Markaryd och Lessebo där arbetsgivarna bedöms

ha en tydligt mer positiv inställning än fyra år tidigare. I övriga kommuner är skillnaderna så små att de inte kan diskuteras när underlaget är så pass litet. Vi kan däremot se till materialet som helhet och då kunna se en tendens till att arbetsgivarna 2007 uppfattas som mera positiva till de anställdas kompetensutveckling än 2003. Men om detta kan hänföras till Sociorama och betoningen av kunskapsutveckling, vet vi inget om. Det kan finnas många andra faktorer som påverkat inställningen.

Sammantaget kan vi se att 70 procent i 2003-års undersökning menade att arbetsgivaren ansåg komplettering av utbildning viktigt och fyra år senare, 2007 har denna andel stigit till 80 procent. Det är 30 procent som menar att arbetsgivaren ser det som viktigt och att det bör belönas. 50 procent enbart att arbetsgivaren ser det som viktigt. Endast 3 procent menar 2007 att arbetsgivaren ser det som en privatsak. Utifrån detta kan vi säga att socialtjänstens personal i Kronobergs län nu betraktar sina arbetsgivare som mer intresserade av personalens komplettering av utbildning, men intresset av att belöna det har inte förändrats, enligt personalens syn. Det ligger helt i linje med hur de svarande beskriver arbetsgivarens intresse att underlätta fortsatta studier.

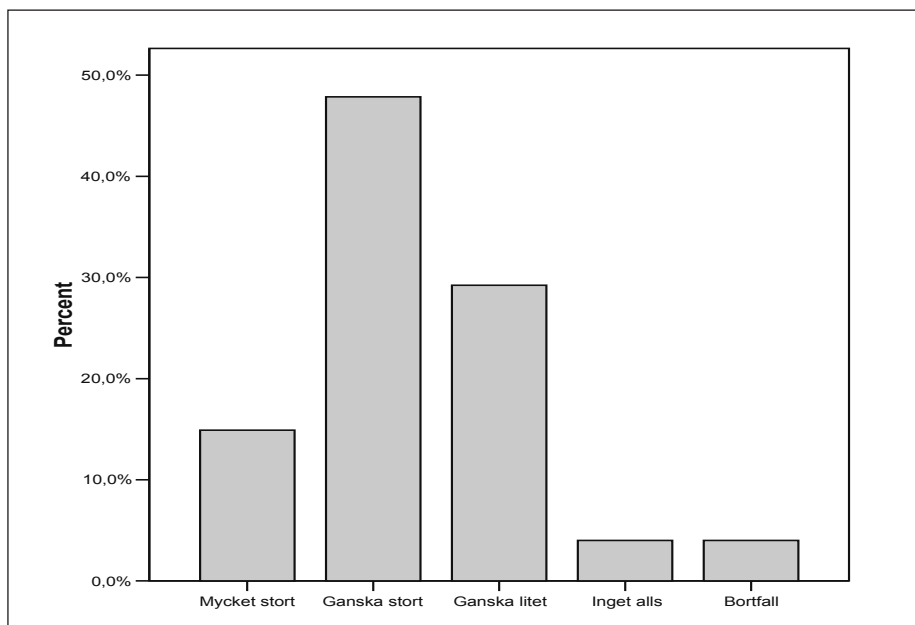

Diagram 4: Uppfattning av arbetsgivarens intresse att underlätta fortsatta studier

Som framgår av diagrammet ovan anser ca två tredjedelar att arbetsgivaren har mycket stort eller ganska stort intresse att underlätta fortsatta studier. En tredjedel ser intresset som litet eller obefintligt. Denna fördelning är den samma i 2003 års studie, där svarade 62 procent att intresset var stort eller ganska stort och 38 procent litet eller inget alls.

7.3 Styrning

Kunskap är en resurs. Precis som andra resurser kan kunskap användas på olika sätt och med olika syften. "Forskningsresultat och kunskaper, liksom många andra slags resurser, blir något som ska investeras för att så småningom ge utdelning – i bättre tjänster till allmänheten, i större legitimitet och bättre anseende för socialtjänsten, i bättre ordning och kontroll eller minskad personalomsättning." (Nilsson och Sunesson 1988 s.114). I detta kapitel analyserar vi hur förvaltnings- och arbetsledning styr deltagande och innehåll i Socioramacirklarna.

Hur förvaltningsledning och arbetsledning har hanterat Socioramacirklarna handlar om styrning. Hur ledningen har hanterat och tänkt runt dessa frågor vet vi inte. Däremot vet vi vilka attityder, rörande deras agerande som finns bland de som besvarat enkäten. Tabellen nedan visar hur de svarande förhåller sig till ett antal påståenden om hur kommunerna styr deltagandet i Socioramacirklarna.

Tabell 5. Attityder till kommunal styrning av Socioramacirkklarna i procent

Påstående om Socioramacirkklar	Instämmer			Tar avstånd ifrån			Ej svar	Tot
	Helt	Delvis	Lite grand	Lite grand	Delvis	Helt		
Förvaltningsledningen har varit positiv till att personalen skall delta i cirklar	37	18	10	1	1	1	32	100
Förvaltningsledningen har påverkat temat i cirklarna	3	21	14	6	4	10	42	100
Arbetsledningen har varit positiv till att personalen skall delta i cirklar	35	17	9	3	0	2	34	100
Arbetsledningen har påverkat temat i cirklarna	3	18	19	6	4	7	43	100
Alla har lika möjligheter att delta i Socioramacirkklar	16	22	11	5	3	5	38	100
Deltagande i cirklar ger nedsättning i arbetsuppgifter	1	8	9	6	3	33	40	100

Som tabellen visar finns det ett problem med att många inte har besvarat frågan. På de ovan redovisade sex frågorna är bortfallet i medeltal 38 procent. Bortfallet är högre ju mindre positiva de svarande är, vilket skulle kunna bero på att de svarande valt att i större utsträckning markera det de är positiva till. Trots detta bortfall finns det dock ett antal intressanta och starka tendenser som kan utläsas av tabellen.

Vad kan vi då utläsa av svaren? Tabellen visar ganska entydigt att både förvaltningsledning och arbetsledning uppfattas som positiva till att personalen har deltagit i cirklarna. De svarande uppfattar att ledningen påverkar innehållet i cirklarna. Det finns också en ganska stark tendens i materialet att det finns liknande möjligheter för alla att delta i cirklarna.

De svarande upplever inte att deltagande i cirklarna kompenseras av ledningen genom att arbetsuppgifterna minskar. Det finns en tendens i materialet att kvinnor i högre grad tar avstånd gentemot påståendet att "Deltagande i cirklarna ger nedsättning i arbetsuppgifter". Bland männen tar 36 procent i någon grad avstånd till detta påstående. Bland kvinnor är samma siffra 44 procent. Kvinnor tar dessutom i mycket högre grad helt avstånd från påståendet.

7.4 Summering

Det som framkommit i enkäten tyder på att det framför allt är den enskilde som styr huruvida det blir någon kompetensutveckling eller ej. Eftersom det är så starkt och samstämmigt uttalat att personalen anser det egna intresset vara styrande kan man inte annat än att konstatera att viljan hos den enskilde är avgörande. I den mån denna vilja finns är det så arbetsgivarens och arbetsledningens sak att skapa möjligheter för kompetensutveckling. De flesta svarande har uppfattningen att arbetsgivaren är positivt inställd till att underlätta kompletterande studier. Detta har inte förändrats sedan frågan ställdes 2003, men man kan se att socialtjänstens personal nu uppfattar det som att arbetsgivaren i större utsträckning värdesätter kompletterande utbildning, om än de inte anses ha fått ett ökat intresse av att underlätta den. I materialet framkommer att ledningen uppfattas som positiv till att personalen deltar i Socioramacirklarna. Ledningen uppges också vara intresserad av att styra innehållet i cirklarna. Däremot anses inte ledningen vara lika intresserad av att kompensera deltagarna för den tid de lägger i cirklarna. Resultatet antyder också att det finns en skillnad mellan könen i hur de uppfattar möjligheterna till compensation. Kvinnorna var mer skeptiska till att de skulle få ersättning i tid.

8. BRUKARPERSPEKTIV

Inledningsvis har vi nämnt hur kunskap, kunskapsanvändning och kunskapsproduktion står högt på dagordningen. Förutom aktörer från socialtjänstens praktik och forskare från universiteten är de aktörer som benämns *brukare* en väsentlig del i uppbyggandet av en kunskapsbaserad socialtjänst. Det är de som är socialtjänstens målgrupper. Det handlar om barn som far illa, missbrukare, personer med otillräcklig inkomst, personer med funktionshinder, äldre i behov av stödinsatser och många andra. Brukarmedverkan inom socialtjänstens olika verksamheter har allt mer kommit att diskuteras och inom Sociorama har brukarmedverkan inom såväl utbildning, verksamhet som forskning varit central och relaterad till etiska aspekter av det sociala arbetet. Ofta finns dock både organisatoriska och moraliska hinder för att det ska kunna genomföras.

Brukarmedverkan har funnits med som ett delprojekt inom ramen för Nationellt stöd till kunskapsutveckling inom socialtjänsten (Socialstyrelsen 2003). Ett delprojekt "Brukarinflytande, rättighetsfrågor och kunskapsutveckling" syftade till att verka för att programmet genomfördes med ett brukarperspektiv (a.a), dvs. det fanns en stark påverkansambition i projektet. Brukarperspektivet skulle införas dels för att belysa hur det sociala arbetet skulle kunna utvecklas mot att bli mer brukarcentrerat och dels genom att verka för att personer med brukarerfarenhet och deras organisationer skulle få möjlighet att påverka hur "Nationellt stöd till kunskapsutveckling inom socialtjänsten" genomfördes. I Socialstyrelsens rapport från 2003, s.15, definieras också de olika begreppen där *brukarinflytande* definieras som "användarnas möjlighet att som grupp påverka de offentliga tjänsternas innehåll och kvalitet". Man påpekar också att det kan innebära den enskilde användarens möjlighet att påverka en offentlig tjänst. *Brukarmedverkan* innebär att brukare på något sätt är delaktiga i exempelvis vardagsnära frågor som rör verksamhetens olika frågor (Socialstyrelsen 2003:16). Vissa menar att begreppet *brukarperspektiv* ska vara förbehållet brukare

(Printz 2003). I denna rapport har vi använt brukarperspektiv som ett övergripande begrepp.

Ökad brukarmedverkan och brukarinflytande relateras till att demokratin måste fördjupas och förnyas med argument av att det växande utanförskapet i samhället hotar det demokratiska systemet (Socialstyelsen 2003). I detta sammanhang lyfts begreppet empowerment fram, som syftar till att det sociala arbetet ska anpassas efter brukarnas perspektiv och intressen. Målet med empowerment är social rättvisa och ökad trygghet för människor och en större social och politisk jämlikhet (Rees 1991). För socialt arbete handlar det således om att hjälpa klienterna att få makt över beslut och handlingar som rör deras liv (Payne 2002). Det kan göras dels från ett individuellt perspektiv dels från ett samhällsperspektiv. Om det individuella perspektivet betonas fokuseras den enskildes förmåga att utöva makt och större självförtroende samt att omgivningen lär sig att acceptera den enskildes delaktighet. När det samhälleliga perspektivet är i fokus åsyftas mer politiska förändringar med att resurser tillförs grupper som är socialt exkluderade (Payne 2002, Socialstyrelsen 2003). I socialtjänstlagens portalparagraf finns inskrivet uppgiften att vara den enskilde till hjälp i att frigöra dennes resurser; SoL 1:1, i andra stycket står det; "Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskilda och gruppers egna resurser." I en praktik som socialtjänstens, där också portalparagrafen betonar bemyndigande av den enskildes resurser är det viktigt att socialarbetaren strävar efter att bryta det förtryck och den diskriminering som finns i samhället och inte vara en del av den (Beresford och Croft 1993).

Brukarna av socialtjänstens hjälp och service befinner sig oftast i en utsatt situation då de, av olika anledningar, behöver hjälp för att förändra livssituationen. Socialtjänsten har därmed stor makt, inte minst genom att det är sällan som brukaren kan vända sig till någon annan myndighet eller serviceföretag för att få den tjänst de är i behov av. Serviceanpassning är ett argument som används i relation till brukarperspektiv vilket innebär att man ser de som söker tjänster som kunder på en marknad. Sammanfattningsvis kan man se tre argument för brukarperspektiv inom socialtjänsten; fördjupad och förnyad demokrati för att minska utanförskapet i

samhället, empowerment, dvs. att det social arbetet anpassas efter brukarnas perspektiv och intressen och slutligen att de som söker socialtjänstens tjänster ses som kunder.

Brukarperspektiv och brukarmedverkan har diskuterats under hela Sociormas projekttid och ett av delmålen med Socioramacirk-lar var också att få en ökad dialog med brukargrupper. Vi ska nu granska om de svarande anser att brukarperspektivet beaktats i Socioramacirk-larna.

8.1 Har brukarperspektivet beaktats?

I enkäten har två frågeställningar om brukarperspektiv ställts. Den första "Tycker du att brukarperspektivet har beaktats i Socioramacirk-larna?" har haft tre svarsalternativ; ja, nej och vet inte. Denna fråga har analyserats med hjälp av enkel deskriptiv statistisk analys. Den andra frågan "Vad är brukarperspektiv för dig?" är en öppen fråga som besvarats mer eller mindre utförligt. Utsagorna från denna kvalitativa fråga har analyserats med hjälp av de teman som utkristalliserats av svaren. Nedan redovisas först den kvantitativa frågan och därefter den kvalitativa frågan.

Beräkningen bygger på svar från de 216 personer som besvarat frågan (fråga 21). Av dessa menar 46 procent att brukarperspektivet beaktats, medan 53 procent har svarat att de inte vet. Tre personer (1 procent) menar att det ej beaktats. Det var således knappt hälften av de svarande som ansåg att brukarperspektivet hade beaktats och för att få en uppfattning om det var någon skillnad mellan de som deltagit respektive inte deltagit i cirklar gjordes en analys där vi jämförde de två grupperna⁵.

⁵ Här finns ett internt bortfall i de två frågorna.

Tabell 6. Tycker du att brukarperspektivet har beaktats i Socioramacirkarna?

	Ja	Nej	Vet ej	Total
Deltagit i s-cirkel	78 (72 %)	3 (3 %)	27 (25 %)	108
Ej deltagit i s-cirkel	20 (19 %)	0	86 (81 %)	106

När vi sammanfattar detta ser vi att av de 108 personer som deltagit i en Socioramacirkel anser 72 procent att brukarperspektiv beaktats till skillnad mot dem som ej deltagit i någon cirkel där endast 19 procent tycker det beaktats.

8.2 Den personliga uppfattningen om brukarperspektiv

De cirklar som genomförts har ibland haft ett uttalat fokus mot brukarmedverkan, medan flertalet inte haft det. Diskussionen om brukarperspektiv och brukarmedverkan har dock lyfts i de flesta av cirklarna. Har då detta gett några avtryck i hur tjänstemännen inom kommunen resonerar kring brukarperspektiv? Den öppna frågan (fråga 22) i enkäten "vad är brukarperspektiv för dig?" syftade till att få en uppfattning om hur den enskilde socialarbetaren/tjänstemannen uppfattar brukarperspektivet. Sammanställningen bygger på svar från de 125 personer som besvarat frågan. De svarandes utsagor har brutits ned i fyra olika teman;

- Brukarperspektiv som är relaterat till verksamheten
- Professionella aspekter
- Delaktighet
- Bemötande.

I presentationen kommer en generell diskussion att föras kring de olika temana där citat lyfts fram för att visa såväl likheter som olikheter i hur brukarperspektiv uppfattas.

Brukarperspektiv som är relaterat till verksamheten

Socialtjänstens sätt att organisera sitt arbete innebär såväl kategorisering av de människor som söker hjälp som ett "sättande av spelregler" för kontakten mellan den hjälpsökande och socialarbetaren (Svensson, Johnsson och Laanemets 2008). På så vis blir rollen som brukare också avhängig organisationen och rollen kommer

att skifta beroende på i vilken utsträckning brukaren själv har möjlighet att välja socialarbetare, bestämma innehåll, utformning och målsättning med kontakten (a.a). De svarande har betonat brukarperspektivet som en viktig del i socialtjänstens organisering där utsagor som "att skapa en socialtjänst som baseras på en gemensam värdegrund", indikerar en önskan om en gemensam syn på de tjänster som tillhandahålls och respekt för den andres behov och önskemål. En person uttryckte det som "att brukarens syn, upplevelser får komma till ytan och påverka verksamheten." Här lyfts också fram reflektioner om verksamhetens organisering utifrån politiska ambitioner och dess styrning av verksamheten kring om man verkligen gör det som åligger organisationen "att undersöka om vi uppnår alla måldokument med brukaren i centrum, där valfrihet och trygghet är honnörsord." Här kan ett spänningsfält finnas avseende socialarbetarens dubbla uppdrag av att både vara företrädare för organisationen och samtidigt sträva efter att bryta förtryck och utanförskap.

Flera av de svarande uttrycker också tankar om att utvärdera tillsammans med brukare för att se om de politiska målen uppfylls: "När man genom t.ex. enkäter frågar våra klienter hur de upplevt sin kontakt med socialtjänsten" eller "vad de själva upplever som viktigt och verkningsfullt." I detta sammanhang kan man säga att brukarperspektivet innebär en feed-back från brukarna till tjänstemännen kring den hjälp som de fått. Några skriver om brukarperspektivet i förhållande till de olika positioner en brukare har inom socialtjänsten, de som fått hjälp under en lång tid eller fått en mer kortvarig insats. Det är viktigt att uppmärksamma att det kan finnas olika behov i denna "karriär". En person menar att det är viktigt att "nä de som å ena sidan är involverade i socialtjänstens verksamhet, å andra sidan de som är på väg ut, alltså förståelse för hur en enskild person eller grupp, upplever hur de kan påverka socialtjänstens insatser."

Det går i de individuella svaren att utläsa en förändring i hur man benämner brukaren av socialtjänstens service som exempelvis "brukarperspektiv är att ha fokus på kundens upplevelse". Att använda begreppet kund kan tolkas som en förändrad syn på verksamheten som mer ses som en service som riktas till medborgarna.

Professionella aspekter

Flera av utsagorna kopplar brukarperspektivet till professionella aspekter som själva yrkesutövningen där exempelvis rättssäkerheten betonas genom "brukarperspektiv är för mig att man som tjänsteman är helt korrekt i sin myndighetsutövning så att brukaren får ett rättssäkert bemötande, samt att brukaren deltar aktivt i handläggningen". Andra sätt innebär en förändring av hur man som professionsföreträdare gör brukare delaktiga i exempelvis behandlingsinterventioner där ett brukarperspektiv innebär att "lyfta frågan från professionen till brukarens perspektiv". Här kan man också se att socialarbetaren intar ett annat perspektiv, ett som mer är att likna vid empowerment som diskuterades i början av kapitlet. Behovet och hjälpen lyfts från exempelvis redan fastställda sätt att hantera vissa problem eller behov. En av de svarande uttryckte detta som att ge "den hjälp brukaren efterfrågar för att uppnå förändring och inte den förändring som socialarbetaren anser är önskvärd". Citatet speglar också att brukarperspektiv innebär att den inneboende maktrelationen mellan hjälpare och hjälpsökande förändras när ett brukarperspektiv används. För att beakta brukarperspektiv i arbetet krävs att socialarbetaren är "öppen att möta andras erfarenhet och beredskap att låta sig förändras och beröras". Några uttrycker det som att ha ett brukarperspektiv ingår i uppdraget som socialarbetare inom socialtjänstens verksamheter.

Flera av utsagorna speglar också att det inte är något som är självklart utan att det förutom en ändrad attityd och inställning också krävs utbildning. Det åligger inte "bara" att anamma en diskurs utan om det ska ske en förändring krävs det betydligt mer än så. Här finns det också kommentarer och uttryckta behov av att få ta del av brukares erfarenheter: "För mig är brukarperspektivet brukarnas upplevelse av stödet och hjälpen. Jag efterlyser mer föreläsningar av brukare och organisationer".

Delaktighet

Ett centralt begrepp för brukarmedverkan är delaktighet, inte minst ur ett demokratiskt perspektiv. Det är sällan som begreppet empowerment använts i svaren, däremot delaktighet som många gånger används synonymt. Delaktigheten beskrivs dels utifrån

att brukaren är aktivt delaktig i beslutsprocesser som rör henne/honom själv som följande citat visar; "ett intresse och förståelse för att involvera brukarna i det arbete som görs. Att de på ett sätt som är anpassat efter deras behov och förutsättningar görs delaktiga". En annan uttryckte det som "att räkna med den enskilde ska vara självklart delaktig och ha inflytande i sitt vardagsliv. Vi arbetar med utgångspunkt ifrån den enskilde därför behöver vi förbättra brukarperspektivet". Ett mer tydligt fokus på empowerment visar följande citat; "respektera den enskildes rätt till att forma och råda över sitt liv och situation. Stöd och hjälp ska ges till brukaren för en meningsfull tillvaro, självständigt boende och livskvalitet så att hon kan ta till vara egna resurser". De olika citaten ovan är exempel på det individuella perspektivet i empowerment, där socialarbetaren på olika sätt skall hjälpa den enskilde att frigöra hans eller hennes resurser. Delaktighet beskrivs också mer övergripande, där brukargrupperns rättighet att kunna påverka sin situation poängteras "delaktighet, demokrati och ökad samverkan. Den enskildes rättigheter kommer upp. Kunskap ökar möjligheten till trygghet för den enskilde". Här ser vi exempel på också ett mer samhälleligt perspektiv och politiskt förhållningssätt i relation till brukares delaktighet.

Bemötande

Bemötande är grundläggande i mötet mellan brukaren och socialarbetaren. Vi har tidigare nämnt de ojämlika positionerna som oftast präglas av att socialarbetaren har en maktposition och brukaren en underordnad position. Inte minst blir detta tydligt när det gäller myndighetsutövning. Det är naturligtvis tydligast när det gäller tvångslagstiftningen (LVM och LVU). En av de svarande menar att brukarperspektivet för henne/honom är "hur vi bemöter och kan hjälpa de människor som utsätts för oss. Oftast vill de inte ha med oss att göra och vi måste förstå deras rädsla när vi gör vårdnadsutredningar". I förhållande till ett brukarperspektiv ställs tydligare etiska krav på ett gott bemötande i utsatta situationer. Brukarperspektiv när det gäller bemötande kan beskrivas som exempelvis "att utgå ifrån brukarens perspektiv och bemöta var och utifrån dennes handlingar. Det är viktigt att visa hänsyn och respekt".

Brukarperspektivet handlar för flera av de svarande om ett empatiskt förhållningssätt i bemötande av brukaren "förmåga att se hur den hjälp jag ger känns och upplevs av omsorgstagaren". Likaså kan det handla om att direkt fråga brukaren om hur hon eller han har uppfattat sig bli bemött av socialarbetaren och verksamheten, "att få ta del av perspektivet från brukarens sida och vad det innebär för brukaren att ha med oss att göra med allt vad det innebär". För en del av dem som svarat innebär brukarperspektivet att mer ingående förstå upplevelsen av att vara brukare, "att se det ur brukarens ögon, upplevelser och känslor".

8.3 Summering

Det är tydligt att brukarperspektiv och brukarmedverkan finns som en pågående diskussion inom socialtjänstens verksamheter. Inom ramen för Sociorama har det varit en aspekt som framhävts och representanter från brukarorganisationer har varit aktivt delaktiga i detta. Dessa diskussioner inom kollegiet har troligtvis på olika sätt påverkat cirkelledare och har lyfts fram oavsett om cirkeln riktat sig direkt till brukare eller ej. De olika temana belyser brukarperspektiv både ur ett individuellt- och ett samhällsperspektiv. I det individuella perspektivet lyfts aspekter kring att bistå brukaren så att dennes resurser kan frigöras, där gott bemötande poängteras. Ytterligare individuella aspekter som lyfts fram är hur den enskilde socialarbetaren kan förändra sin yrkesroll, dvs. en professionell förändring. På organisatorisk nivå uttrycks behov av att förändra verksamheten till att bättre passa brukarna. Brukarperspektiv på samhällsnivå är framför allt relaterat till politisk påverkan.

9. PÅVERKAS ARBETET?

Vi vill förstå vilken betydelse Socioramacirkklarna har haft för socialtjänsten. Spelar det någon roll huruvida Socioramacirkklarna fortgår eller ej? Det är naturligtvis omöjligt att ge något allomfattande svar på denna fråga. Istället har vi analyserat hur deltagarna i cirkklarna har skattat betydelsen. Den statistiska analysen i detta kapitel bygger på svaren från de 273 personer som har uppgivit att de har hört talas om Socioramacirkklarna. Analysen sker både på verksamhetsnivå och på individnivå.

9.1 Verksamheten

Det är naturligtvis vanskligt att förstå vilket betydelse Socioramacirkklar har för socialtjänsten i Kronobergs län. Dels på grund av det höga bortfallet, ungefär hälften, på de frågor som fokuserar på just detta och dels pga. att enkäten bara kan nå de svarandes bild av påverkan, inte någon faktisk påverkan.

Trots det höga bortfallet så är bilden mycket entydig. De som besvarat frågorna menar att Socioramacirkklarna har haft en närmast entydigt positiv påverkan på praktiken.

Tabell 7: Socioramacirkklarnas påverkan på arbetsgruppen (i procent)

Cirklarnas påverkan på:	Mycket positivt	Positivt	Ganska positivt	Ganska negativt	Negativt	Mycket Negativt	Ej svar	Totalt
Ledarskap	7	18	23	2	0	0	50	100
Samarbete/nätverk	12	23	16	1	0	0	48	100
Rutiner	3	18	28	0	0	0	51	100
Beslutsprocesser	3	16	29	1	0	0	52	100
Daglig verksamhet	4	19	26	1	0	0	51	100
Syn på målgruppen	7	21	20	1	0	0	51	100

Det finns förhållandevis små skillnader i resultatet mellan de olika delarna som de svarande fick skatta. I svaren framkom också att Socioramacirklarna har haft speciell betydelse för samarbetet i arbetsgruppen. Betydelsen av de små skillnaderna, bör dock på grund av bortfallet, inte överdrivas. Samtidigt visar tabellen en ganska entydig bild av att de svarande anser att cirklarna har haft en positiv betydelse för arbetsgruppen.

Sammanfattningsvis visar materialet att en stor del av de svarande upplever att Socioramacirklarna har påverkat den arbetsgrupp de verkar i och därigenom den verksamhet som klienter/brukare möter inom socialtjänsten i Kronobergs län.

9.2 Individen

När det gäller att uttala sig om hur de svarande har påverkats så finns samma problematik här som ovan. Dels det höga bortfallet och dels att våra frågor enbart når de svarandes egen bild av hur de påverkas. Resultatet stämmer dock väl överens med hur de svarande beskriver hur verksamheten påverkas.

Tabell 8: Socioramacirklars påverkan på deltagarna (i procent)

Hur påverkar Sociorama cirklarna deltagarnas ...	Mycket positiv	Positiv	Ganska positiv	Ganska negativ	Negativ	Mycket negativ	Ej svar	Totalt
...metod-utveckling?	6	22	22	0	0	0	50	100
samarbete/nätverk?	9	23	18	1	0	0	49	100
intresse av utbildning?	6	27	18	0	0	0	49	100
...intresse av forskning?	4	19	24	4	0	0	49	100
...syn på kunskapsfrågor?	6	27	15	2	0	0	50	100
...bemötande av klienter och brukare?	8	26	16	0	0	0	50	100
... möjligheter att sprida kunskap i arbetsgruppen?	9	23	20	0	0	0	48	100
... vilja att diskutera principfrågor som t.ex. inflytande, demokrati, etik)	10	22	18	1	0	0	49	100

Resultatet att Socioramacirklarna tillskrivs en positiv betydelse för individen, är det samma som framkom när det handlade om verksamheten. De svarande är mycket positiva till hur cirklarna har påverkat både dem och verksamheten. Ett mönster som kan anas i tabellen ovan är att de svarande i mindre grad är positiva till hur cirklarna har påverkat intresset för forskningen. Utifrån de ganska detaljerade frågorna hade vi kunnat svara mer detaljerat om hur de svarande anser att cirklarna har påverkat dem om bortfallet inte hade omöjliggjort mer detaljerade analyser. Resultatet är dock tydligt, de som besvarat enkäten är positiva till Socioramacirklarna. Detta resultat bekräftas också i diagrammet nedan.

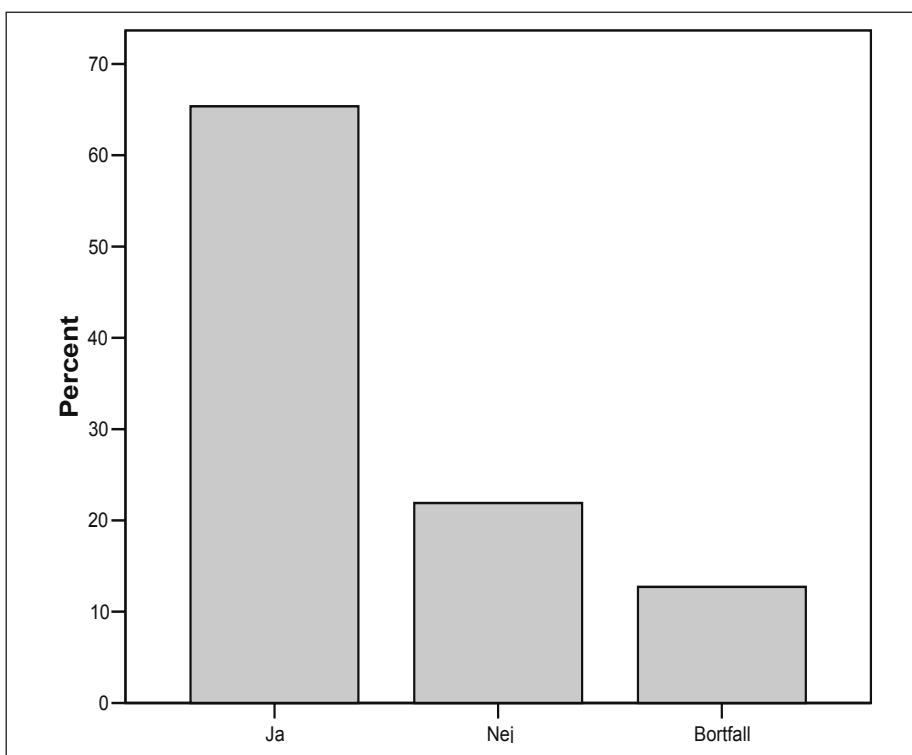

Diagram 5. Intresse av att delta i cirklar

Som diagrammet ovan visar är ungefär två tredjedelar av de svarande intresserade att delta i en cirkel framöver. Bortfallet på denna fråga är ca tretton procent vilket gör att svaret på frågan, i jämförelse med andra frågor i detta kapitel, är mer trovärdigt.

Påverkas då viljan att delta i cirklar framöver av egen erfarenhet av att delta i Socioramacirklar? Av det totala antalet svarande har 87 procent besvarat frågorna om intresse av att delta i cirklar i framtiden. Det framkommer att de som redan har deltagit i cirklar är mer positiva till att även i framtiden delta i cirklar. Av dem som har deltagit är 82 procent positiva till att vara med på en ny cirkel. För de som inte har egen erfarenhet av cirklar är det 55 procent som är positiva till att delta. Det finns alltså en viss skillnad mellan de två grupperna, men rent allmänt finns det alltså ett stort intresse för nya Socioramacirklar i framtiden. Resultaten antyder också att de som har deltagit i cirklarna på chefens initiativ är mindre positiva till att gå en ny cirkel jämfört med dem som har gått på eget eller arbetsgruppens gemensamma initiativ.

9.3 Summering

De som besvarat enkäten är mycket positiva till Socioramacirklarnas betydelse. Detta gäller både för verksamheten och för individen. Även om det höga bortfallet har omöjliggjort mer detaljerade analyser, slår detta resultat igenom. Denna slutsats stärks av att två tredjedelar av de svarande är positiva till att delta i cirklar framöver. Lusten att i framtiden delta i cirklar påverkas positivt av att tidigare deltagande har tillkommit på eget eller arbetsgruppens initiativ jämfört med ledningens. Lusten av att delta i cirklar framöver är något starkare bland dem som själva har deltagit. Intressant är dock att notera att det i materialet finns en svag tendens att vara mindre positiv till hur intresset för forskning har påverkats av Socioramacirklarna.

10. FORSKNING OCH FÄLT – HUR SER UTBYTET UT?

Sista frågan i enkäten var "Vilken betydelse tror du att Socioramacirklar har haft för forskning och utbildning i socialt arbete? Beskriv med egna ord". Som det framgått tidigare i denna rapport är det dock inte givet att forskning och utbildning är direkt knutet till cirklarna. Många beskriver Socioramacirklar som ett kollegialt erfarenhetsutbyte och i den definitionen är forskning och utbildning inte inkluderad. Frågan i enkäten besvarades väldigt varierande och kan nog i stor utsträckning ha missuppfattats. Av en hel del svar framkom att man svarat i "omvänd riktning", genom att man uttryckligen skrev om hur forskningen påverkade praktiken. I analysen av svaren har vi därför vidgat perspektivet till att låta det handla om hur de svarande här beskriver utbytet mellan universitet och socialtjänst, eller om man så vill mellan å ena sidan utbildning och forskning och å andra sidan praktiskt socialt arbete. Endast ungefär en fjärdedel av dem som besvarat enkäten har valt att besvara denna fråga, vilket gör att underlaget är mycket svagt. Dels har få svarat, dels har frågan tolkats på många skilda vis. Vi ger oss trots alla reservationer in i en översiktlig analys. Analysen av svaren har skett på samma sätt som vid övriga frågor med fria svarsalternativ: de skrivna svaren har samlats i ett dokument och därefter har teman och underteman lyfts fram.

Som i så många andra frågor ser vi att värdeladdningen i svaren varierar. Någon är positiv, någon är negativ, någon är säker och någon är osäker. En av de svarande som uttrycker osäkerhet säger: "Ingen aning. Hoppas att de haft större betydelse för forskningen än för oss som arbetar praktiskt." En annan är mer positivt inställd och säger: "Ingen aning. Förhoppningsvis fördjupat kunskap från olika perspektiv". Någon annan säger "Ej så stor i Växjö vad jag vet", medan andra röster är starkt positiva och säger "Mycket betydelsefullt" eller "Mycket. Socialt arbete måste uppmärksammas mer. Utbildning/forskning. Status".

De som talar om betydelsen för socialtjänstens arbete talar ibland om att cirklarna kan "väcka nyfikenhet att diskutera vidare, utvecklas och utbilda sig". En säger: "De som deltar höjer i viss mån sin utbildningsnivå även ökar troligen viljan att utbilda sig eller gå vidare till forskning. Någon promille tar nog steget vidare". En annan som ger liknande svar lägger till: "men för de flesta mest betydelse 'för stunden' och i den egna verksamheten". Även om det ofta inte handlar om att man tar steget vidare påtalar någon att "fler läser vetenskapliga artiklar", andra att det ger "tankar för metod och utveckling" och en "ökad insikt om betydelse av forskning och utveckling". Genomgående talar man här om hur den enskilde socialarbetaren påverkas, något som är nog så väsentligt eftersom vi också sett att det är den enskildes intresse som har störst inflytande på viljan till kompetensutveckling.

De som talar om ett ömsesidigt utbyte mellan fält och forskning talar ofta om det som en process. En skriver: "Än så länge tror jag inte att det haft så stor påverkan. Men jag är övertygad om att det kommer att bli så. Det har ju inte varit igång så länge". En annan tar upp att "genom att vidga blickarna till små kommuner kommer intresset att ökas för forskning och utbildning". Det är också någon som påpekar att det är ett ömsesidigt utbyte som består i att "Forskning blir mer tillgänglig för verksamheten och förhoppningsvis givande för forskningen att få gensvar för sitt arbete på fältet". Utbytet underlättas av att "vägen mellan det direkta arbetet till forskningen blir inte lång och krånglig".

I detta utbyte är det olika aspekter som är viktiga för forskning och fält. När de svarande talar om betydelsen för forskning och utbildning påtalas ofta "verkligheten". En säger: "Socialt arbete är hela tiden föränderligt så samhället hela tiden utvecklas och det uppstår 'nya problemsituationer' för individen i samhället. Verksamheten⁶ är de som först möter dessa problem". "Det är ju ett sätt för forskningen att ta del av hur man tänker och agerar 'på fältet'" säger någon och refererar till forskning och fält som skilda arenor. Andra talar om personer och kan säga t.ex. "Praktiker och forskare har haft utbyte. Kunskapsmässigt kommit varandra närmare". Det relaterar till dem som "hoppas att forskning och utbildning tar del och införlivar praktiska erfarenheter i respektive verksamhet", vilket är en del i önskan om att forskningen skall

vara närmare de frågor som man uppmärksammar i det praktiska arbetet. Det handlar om att föra över erfarenheter och kunskaper, något som skall kunna ske i det ömsesidiga utbytet.

Några av de som svarat pekar på att det finns en skillnad mellan forskning och utbildning, och man tror mer på möjligheten att påverka utbildningen än forskningen. I slutänden handlar det ändå ytterst om "hur erfarenheterna tas tillvara", något som ingen ger något konkret exempel på. Vad vi kan se är att Socioramacirklar har en potential att erbjuda en arena för utbyte mellan forskning och fält. Detta utbyte skall kunna påverka såväl den enskilde socialarbetarens intresse av forskning och av egen kompetensutveckling som den enskilde forskarens sätt att formulera forskningsfrågor och uppmärksamma samhällsutvecklingen. Det förväntas också kunna förkorta vägarna mellan forskning, utbildning och praktik så att de yttre hindren för kontakt mellan de skilda arenorna minskas. Allt detta ligger i linje med ambitionerna bakom Sociorama och det ligger också i hög grad i tiden.

10.1 Summering

Endast få av dem som besvarade enkäten valde att skriva något om sin syn på relationen mellan forskning och fält och variationen i tolkning av frågan var stor. Svaren täckte spännvidden från "jag vet inte" till "mycket viktigt" och samtidigt handlade de om såväl forskningens inflytande på praktiken som praktikens inflytande på forskningen. Det som framkom i svaren var, förutom den nämnda variationen, att kopplingen mellan praktik och utbildning är viktig att beakta, liksom att många talade om utbytet som en process, något pågående som utvecklas.

⁶Med verksamheten menas här socialtjänsten, vilket framgår av sammanhanget i svaret.

11. SLUTSATSER OCH DISKUSSION

Inledningsvis ställde vi oss frågor som Vad är Socioramacirklar? Hur och utifrån vilka idéer har de utvecklats? Har de syften som sattes upp för cirkelverksamheten uppfyllts? Vi tog också upp att vårt syfte med denna rapport är *att förstå Socioramacirklarna och vilken betydelse de har haft för socialtjänsten* i Kronobergs län. Det är nu dags att lyfta fram svaren på dessa frågor och diskutera dem. Vi har utgått från befintliga dokument och en enkät och vi har i båda materialen konstaterat att det finns oklarheter i dem som gör att vi inte kan uttala oss precist i någon fråga. Trots det har studien väckt många tankar och vi hoppas att den skall kunna bidra till det fortsatta utvecklingsarbetet i Sociorama och FoU Välfärd i Södra Småland, där numera Sociorama ingår. Innan vi avslutar vill vi därför förmedla några av de centrala reflektioner vi gjort utifrån resultaten.

Utgångspunkten för Socioramacirklarna var att skapa en plattform för socialtjänstens olika verksamheter, forskning och brukargrupper för att utveckla nya metoder för kunskapsutveckling inom socialt arbete. Vi har utgått från att Socioramacirklar är *ett exempel* på hur kunskap kan byggas mellan socialtjänst och universitet, en kunskap som byggts inom ramen för Sociorama där personer från både socialtjänstens verksamheter, brukarrepresentanter och forskare från universitet samlats i en ny konstellation, organiserad genom det som kallas för kombinationstjänster, med en geografisk samlingspunkt i ett rum på Växjö universitet.

Studien är inte en utvärdering i traditionell mening, den har utöver att utvärdera också en explorativ ansats för att förstå cirkelverksamheten som en del i hur nya kunskapsformer kan byggas i socialt arbete och en deskriptiv ansats i att förmedla hur de vuxit fram. Som vi skrev inledningsvis gick vi in i arbetet med olika förutsättningar, en av oss har varit aktivt delaktig i uppbyggandet av Socioramacirklarna, en har varit inbjuden som cirkelledare

vid flera tillfällen och en av oss har inte varit involverad i vare sig Sociorama eller cirkelverksamhet. Våra skilda förutsättningar har inneburit att vi närmat oss detta med olika perspektiv som under arbetet lett till diskussioner och ifrågasättanden kring vad Socioramacirklar handlat om. Som ett resultat av detta lämnade vi vår ursprungliga idé att genomföra en regelrätt utvärdering till att ha en mer undersökande och explorativ utgångspunkt för att på så vis bättre försöka fånga den komplexitet och de olika processer som cirkelverksamheten består av. Vi börjar med att diskutera målsättningen och syftet med Socioramacirklar för att sedan resonera kring resultaten från studien som helhet.

11.1 Socioramacirk-larnas syfte

Syftet med Socioramacirklar var att ”genom samarbete och dialog mellan socialtjänstens olika verksamheter, universitet och brukargrupper kreativt utveckla och bygga upp nya metoder för kunskapsutveckling inom socialt arbete”. Fyra delsyften beskrevs i förhållande till detta där det första var att Socioramacirklar skulle vara *kompetensutvecklande för individen*. I vår studie framkommer att de som deltagit i Socioramacirklar är positiva till dem och att möjligheten att kunna reflektera kring sitt arbete är en central aspekt. Detta kan exemplifieras av att de svarande både var positiva till den betydelse som Socioramacirk-larna har haft för verksamheten, bl.a. för samarbetet inom arbetsgruppen, och för deras inverkan på individnivå, och då bl.a. viljan att diskutera principiella frågor.

Det andra delsyftet var att Socioramacirklar skulle *skapa dialog kring kunskapsutvecklande frågor inom socialtjänstens, såväl mellan fält, forskning och utbildning som inom och mellan enheter i Kronobergs län*. Flera av Socioramacirk-larna har haft forskare med, antingen inbjudna som experter eller som cirkelledare. Dock har det största antalet av cirk-larna genomförts av personer som haft kombinationstjänster. I vissa fall har en cirkel arrangerats så att deltagarna antingen kommit från skilda enheter inom socialtjänsten eller har det varit deltagare från olika kommuner. Vid något enstaka tillfälle har studenter från socionomprogrammet deltagit. En effekt som inte går att utläsa från enkäten är att flera av kombinationstjänsterna (och cirkelledare) på olika sätt numera är knutna till utbildningen.

Ambitionen av att ha en tydlig forskningsanknytning har dock inte blivit så tydlig. Det kollegiala erfarenhetsutbytet betonas mer än anknytningen till forskning. Reflektionen kring kunskap har till stor del hållits inom Socioramagruppen och vi kan inte uttala oss om hur den sedan fortgått inom ramen för cirkelarna. Det finns inget som tyder på att erfarenheterna från cirkeldeltagande haft någon större inverkan på andra än de som själva deltog.

Det tredje delsyftet var att Socioramacirklar skulle vara *aktörsrelaterade för en ökad dialog med brukargrupper*. Ett par av cirkelarna har haft ett uttalat brukarperspektiv med deltagare från olika brukargrupper. Från enkätsvaren ser vi att även om brukare inte deltagit i cirkeln, uppfattar de flesta att ett brukarperspektiv beaktats i diskussionerna. Framför allt är det tydligt att de som deltagit i cirklar i högre utsträckning uppfattar att det funnits ett brukarperspektiv i dem än de som själva inte deltagit.

Det fjärde delsyftet var att Socioramacirklar skulle vara tydligt dokumenterade. Dokumentationen av Socioramacirkelarna har påtalats som mycket viktig och vad vi har sett är att den på många sätt varit bristfällig. Det verkar som att ambitionen med dokumentation varit högre under de första åren, medan den senare alltmer blivit summarisk eller bortfallit helt. En anledning kan vara att de första dokumentationerna blev en mall som man sedan utgick från. Att den sedan inte passat för de olika typerna av cirklar har sedan inte diskuterats.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de fyra delsyften som fanns för Socioramacirklar: koppling mellan forskning och fält, brukarmedverkan, kompetensutveckling och dokumentation på olika sätt uppnått. De första tre uppfattas av många som uppfyllda, om än det också finns de som har motsatt uppfattning. Dokumentationen finns också och kanske är det med den som med de andra tre målen: det har delvis uppfyllts men inte fullt ut. Socioramacirklar är dock ingen verksamhet som låter sig fångas i enkla mätbara mål, vi går därför vidare i reflektionerna.

11.2 Att bygga kunskap i socialt arbete

Inledningsvis förde vi ett resonemang om kunskapsproduktion och kunskapsanvändning där Sociorama och det som är fokus här, Socioramacirklar, kan ses som ett försök att hitta nya kunskapsformer och arenor för praktiker och forskare. I detta fall är det kommunerna i Kronobergs län, brukarorganisationer och forskare vid Växjö universitet som är de centrala aktörerna. Socialtjänstens medarbetare och socialt arbete har varit i fokus. Att söka nya former för en gemensam plattform som ska innehålla både kunskaper från praktiskt socialt arbete och forskning tar tid. Det innebär nya sätt att tänka och arbeta och söka de förändringar som krävs för att hitta nya perspektiv. Inom Sociorama och med Socioramacirklar som metod har en grund lagts för fortsatt arbete. Generellt måste vi konstatera att Socioramacirklar ger positiva konnotationer hos väldigt många. Många är nöjda med cirkarna och intresset för att vara med i kommande cirklar är stort, särskilt hos dem som redan har erfarenhet av deltagande.

Ett tema som ständigt varit närvarande i vårt arbete med denna studie är att det är så svårt att säga vad en Socioramacirkel är. En del av problemen med dokumentationen är att det finns dokument från aktiviteter som deltagande ledare menar inte var en Socioramacirkel och det finns Socioramacirklar som det inte går att få dokumentation ifrån. Av svaren i enkäterna framkommer också problem med att definiera – personalen inom socialtjänsten har uppenbart skilda åsikter om vad en Socioramacirkel är. Ändå är cirklar något som lyfts fram som en lösning på problem av vitt skilda slag. Man måste fråga sig också om det är en svaghet eller om det kanske är så att just det är Socioramacirkelnas styrka – att vara ett forum som inte är fast och fixerat, utan så flexibelt att det med ganska enkla medel kan formas för att möta de behov man vid tillfället har? Det är en fråga som förtjänar fortsatt diskussion.

Om man jämför Socioramacirklar med forskningscirklar framträder några skillnader. En forskningscirkel har ett betydligt tydligare uttalat syfte att fokusera på ett gemensamt tema som alla i gruppen närmare vill studera och det finns en starkare drivkraft att tillsammans med forskaren söka en fördjupad kunskap.

I definitionen av cirkarna ingår också frågan om Socioramacirklar skall ha syftet att vara en bro mellan forskning och praktik. Ett stort värde med cirkarna är att de ger möjlighet till kollegialt utbyte och reflektion kollegor emellan. Vilken roll har då forskningen? Och vilken forskning? Utifrån en del cirklar talar man om att forskare bjuds in för att lämna information om något område, från andra talar man om forskningens bidrag med att systematisera och strukturera erfarenheter. Det är olika sätt att använda forskning. I det första fallet talar man om forskningens resultat, om forskningsbaserad kunskap som en produkt man kan hämta in. I det andra fallet talar man om forskningens metoder, som ett sätt att arbeta med kunskaper i en process. Båda vägarna är fullt möjliga att gå med hjälp av Socioramacirklar, men det är inte givet att det måste finnas forskning knuten till cirklar om det är den kollegiala reflektionen som betonas. Eller? Vi står alltså inför tre olika fokus på kunskap, om vi knyter dem till den modell vi presenterat här och som använts i cirkarna kan vi alltså tala om tre former av kunskap i Socioramacirklar:

1. Erfarenhetsbaserad kunskap som medvetandegörs och beprövas i samtal mellan kollegor
2. Systematisering av erfarenheter med hjälp av forskningens strukturering
3. Systematiserad, eller t.o.m. evidensbaserad kunskap som presenteras och diskuteras.

Finns det anledning att föra detta till diskussionen om vad en Socioramacirkel är, och finns det skäl att likrikta utformningen av cirkarna utifrån hur man hanterar kunskap? Det knyter an till frågan om det eventuella avståndet är mellan arenorna forskning och praktik. Det finns också anledning att reflektera över om det är ett faktiskt avstånd, eller ett upplevt, liksom över om det är ett avstånd mellan forskning och praktik eller mellan forskare och praktiker man talar om. Är det ett problem att det ibland saknas forskarmedverkan i Socioramacirklar? De som besvarade våra frågor sa å ena sidan att kollegorna har ringa inflytande på intresset av kompetensutveckling, men i deras svar om cirkarna framkommer att kollegorna är viktiga att spegla sig emot. Är det bra eller dåligt om Socioramacirklar utvecklats till arenor för strukturerat, kollegialt kunskapsutbyte?

En ytterligare aspekt på vad en cirkel är och skall vara handlar om vem som formulerar temana för cirklar. De som formulerar temana och de som avgör vem som skall delta är också de som styr vilken kunskap som produceras, förmedlas och används i cirklarna.

11.3 Dokumentation

En annan reflektion vi har gjort under arbetets gång tar sin utgångspunkt i de forskningsmetodologiska problem vi ställdes inför, men den har implikationer även för praktiken med Socioramacirklar. Under vårt arbete med att samla in dokumentation har det varit uppenbart att det finns brister i hur dokumentationen hanteras. Med dokumentation menar vi såväl protokoll som utvärderingar av enskilda cirklar. Materialet är inte enhetligt samlat, inte tydligt arkiverat och det är inte lättillgängligt.

Dokumentationen görs till en ritual genom att stora delar av dokumentationen har kopierats från tidigare dokumentationer. Detta ritualiserade beteende kan ses som om författarna antingen inte ges tid att göra ny dokumentation och/eller finner en sådan meningslös. Bristerna i dokumentationen kan också bero på en osäkerhet hos cirkelledarna om hur en sådan skall utformas.

För oss var detta ett metodologiskt problem som innebar att väldigt lite egentligen går att uttala sig om utifrån dokumentationen. För kommande forskare, som kanske inte har personlig kontakt med dem som arbetar i Sociorama finns risken att det är ännu svårare att gå tillbaka och göra studier. Men är detta ett problem för Socioramas verksamhet, för universitetet eller för socialtjänsten? Det beror ju på vilket värde man tillmäter dokumentationen.

För att avgöra om dokumentationen har ett värde och i så fall vilket behöver man ta ställning till vad den skall användas till. Utifrån vår studie tyder allt på att väldigt få tar del av dokumentationen. Beror det på att de inte är intresserade, att de inte får tag på den, att den inte innehåller något av värde eller är det helt andra faktorer som ligger bakom? Det kan vi inte uttala oss om. Däremot kan vi väcka frågan utifrån att vi sett att dokumentationen till stora delar

bygger på samma skrivning, trots väldigt varierande innehåll i cirkelarna. Hur skall man se på dokumentationen?

Vi vill här ge några kommentarer kring dokumentationen av Socioramacirkelarna och knyta tillbaka till kapitel 2 där vi redogjorde för arbetet med Socioramacirkelarna. I samband med utbildningen till cirkelledare var en av de aspekter som diskuterades mycket just dokumentationen och hur betydelsefull den var. När de första cirkelarna var genomförda dokumenterades dessa och denna första dokumentation kom att utgöra en "mall" och diskussionen om hur, vad och varför dokumentation avstannade. Den första dokumentationen gjordes av en av forskarna (och utvärderare) vilket vi tolkar som att det blev en norm. På så vis kan man se att det blev universitetets kunskap som fick legitimitet. Samtidigt blev det en stängning som var så stark att kreativiteten och nyfikenheten att söka skapa en dokumentation utifrån respektive cirkels syfte, sammanhang och tillvägagångssätt omintetgjordes.

Oavsett hur man väljer att förhålla sig till dokumentation av Socioramacirkelarna vinner cirkelarna på en förändring. Antigen bestämmer kollegiet sig för att dokumentera och gör det på ett systematiskt sätt som är enhetligt, eller ett sätt som lyfter fram det unika för varje cirkel. Oavsett vilket bör dokumentationen, om den görs, sparas på ett sätt så att den är tillgänglig. Annars är alternativet att man väljer att inte dokumenterar cirkelarna och i stället använder den tid som dokumentationen tar till något som känns mer angeläget. Det nuvarande sättet att förhålla sig till dokumentationen framstår som något av ett slöseri med tid och resurser. För vem, för vad och hur dokumenterar man idag? Är den rutinbetonade skrivningen ett led i formeringen av Socioramacirkelarna som något visst, något eget, som inte är forskningscirkel? Fungerar den då som sådan när väldigt få tar del av den och det är svårt att få fram dokumentation från alla cirkelarna?

11.4 Styrning, kunskap och intressen

I enkäterna skattar de svarande både arbets- och förvaltningsledning som positiva till Socioramacirklar. Samtidigt beskriver de att deltagande i cirklar inte ger nedsättning i arbetet som motsvarar insatsen. Materialet antyder också att kommunerna vill vara med och styra innehållet i cirklarna. Det finns också skillnader i hur de olika kommunerna förhåller sig till Socioramacirklarna. Vi vet att några kommuner inte längre är delaktiga i Sociorama och vi vet också att det finns betydande skillnader i hur aktiva man har varit i de cirklar som har genomförts.

Ett sätt att förstå dessa variationer är att det i kommunerna finns olika sätt att förhålla sig till kunskap generellt och Socioramacirklarna mer specifikt. Hur en kommun förhåller sig till detta beror på den organisatoriska kontexten (Nilsson & Sunesson 1988). I vissa kommuner är det troligen så att arbets- och förvaltningsledning ibland ser Socioramacirklarna som något som stämmer väl överens med deras egen agenda och ibland går cirklarna stick i stäv. Variationerna handlar alltså inte enbart om enskilda tjänstemän eller deras personliga biografier i form av utbildning eller kön.

Hur kan detta då förstås? När empirin inte ger underlag till sådana slutsatser har vi vänt oss till Sunesson och Nilsson (1988). Utifrån en studie om hur socialtjänsten förhåller sig till kunskap drar de slutsatsen att kunskap är en resurs. Detta gäller all kunskap och således även den som förekommer i Socioramacirklarna. Precis som med andra resurser i organisationen kommer aktörer med makt över socialtjänstorganisationerna i Kronobergs län att vara positiva till Socioramacirklarna så länge dessa inte går emot deras egna intressen.

Vilka intressen kan då kunskap i form av Socioramacirklar tillfredsställa? Cirklarna kan användas för kompetensutveckling som både är billig och givande vilket kan öka trivselen, minska personalomsättningen och vara ett billigare alternativ än många andra former av kompetensutveckling. Cirklarna kan också, om

de står för "rätt" kunskap, användas för att ge argument för en idé eller linje som någon vill driva, exempel kan vara vikten av att dokumentera eller vikten av brukarmedverkan men också huruvida någon låter en artikel, rapport eller dokumentation av socioramacirkelarna att gå på cirkulation i gruppen eller ej. Ett tredje exempel är att Socioramacirkelarna kan användas för att upprätthålla en expertroll i förhållande till andra yrken.

Naturligtvis är det inte bara förvaltningsledningen som använder den makt som kunskap innebär. Nilsson och Sunesson (1988) betonar också personer som har en central roll i förmedlingen av kunskap, i detta fall Socioramakollegiet. Dessa personer kan också använda resursen till att påverka kunskapsanvändningen.

Allt detta är aspekter som kan hjälpa oss att förstå de kommunala skillnaderna i hur kommuner använder sig av cirkelarna. I de olika kommunerna finns olika intressen som cirkelarna kan vara mer eller mindre användbara för. Men oavsett om Nilssons och Sunesson (1988) slutsatser är användbara eller ej är kunskap en mycket effektiv form av styrning. Denna styrning kan användas till sådant som de flesta av oss ser som positivt, exempelvis ökad rättsäkerhet, men också till det motsatta som att upprätthålla en odemokratisk organisationsstruktur. Det beror på vems intressen som får utrymme. Därför finns det anledning att i det fortsatta utvecklingsarbetet också diskutera vilka teman och frågor som skall behandlas i cirkel och vem som skall få inflytande på detta.

11.5 Summering

I detta sista kapitel har vi besvarat de frågor vi inledningsvis ställde, men vi har framför allt väckt nya frågor. I den utvärderande delen av rapporten har vi påvisat att de mål som sattes för cirkelarna, av Sociorama, bara delvis uppfyllts. Är det bra eller dåligt? Den värderingen beror på vad man har för förväntningar på och föreställningar om cirkel. Därför vill vi här avsluta med att ställa de värdeladdade frågor som väckts under vårt arbete. Frågor som vi vill locka till diskussion kring inom Sociorama och inom socialtjänsten i kommunerna i Kronobergs län generellt. Frågorna är:

- Socioramacirklar – hur viktigt är det att definiera vad de är och hur mycket kan de tillåtas variera?
- Kopplingen till forskning – hur viktig är den? Är det forskningen eller det kollegiala erfarenhetsutbytet som är viktigt?
- Vem skall styra upplägg och innehåll i Socioramacirklarna? Hur stort inflytande skall kollegiet ha?
- Dokumentation – varför skall man dokumentera? Vad skall dokumenteras, vem skall ta del av det och hur skall det förvaras?

REFERENSER

Alvesson, Mats (2004): *Kunskapsarbete och kunskapsföretag*. Malmö: Liber.

Beresford, Peter och Croft, Susan (1993): *Citizen Involvement, A Practical Guide for Change*. London: British Association of Social Workers.

Bronäs, Agneta och Selander, Staffan (red) (2006): *Verklighet, verklighet. Teori och praktik i lärarutbildning*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Denvall, Verner och Salonen, Tapio (2000): *Att bryta vanans makt. Framtidsverkstäder och det nya Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Denvall, Verner (2001): *Viljen i veta, viljen i förstå. Kunskapsbildning inom socialtjänsten*. Blekinge FoU-enhet för socialtjänst, primärvård och psykiatri. Rapport 2001:2 Bräkne Hoby.

Ellström, Per-Erik (1992): *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet. Problem, begrepp och teoretiska perspektiv*. Stockholm: Publica.

Foucault, Michel (1993): *Diskursens ordning*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag, Symposium.

Holmstrand, Lars och Härnsten, Gunilla (1999): *Kunskap i cirklar. Forskningscirkeln som en arena för forskningsinformation*. Pedagogisk forskning i Uppsala Nr 133.

Holmstrand, Lars och Härnsten, Gunilla (2003): *Förutsättningar för forskningscirklar i skolan: En kritisk granskning*. Myndigheten för skolutveckling. Forskning i fokus, nr.10.

Härnsten, Gunilla (1991): *Forskningscirkeln – pedagogiska perspektiv*. Stockholm: Landsorganisationen.

Johnsson, Eva, Carlson, Barbro och Tibblin, Lena (2005): Socioramacirklar. I: Salonen, Tapio, (red) *Rena rama Sociorama. Kunskapsutveckling mellan socialtjänst och universitet*. Rapportserie i socialt arbete, No 003. Växjö. Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete. Växjö universitet.

Johnsson, Eva och Svensson, Kerstin (2005): *Theory in social work – some reflections on understanding and explaining interventions*. European Journal of Social Work vol 8, nr 4 s.419-433.

Johnsson, Eva och Svensson, Kerstin (2008): Exploring Knowledge in Social Work through models. I: Fargion Silvia & Michailidis, Maria (red.) *Research Synergies in Social Professions*. Carocci Editore.

Kristiansen, Arne (2002): *Forskningscirkel som redskap för kunskapsutveckling om kvinnor med missbruk*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Liedman, Sven-Eric (2001): *Ett oändligt äventyr. Om människans kunskaper*. Stockholm: Bonnierpocket.

Ljunghill, Jenny och Olsson, Eric (1999): Organisationsdynamik och naiva behandlingsteorier, i *Socionomens forskningssupplement* nr 10.

Nilsson, Kjell och Sunesson, Sune (1988): *Konflikt, kontroll, expertis – att använda social forskning*. Lund: Arkiv.

Lundberg, B. och Starrin, B. (1990): "Att gå framåt i cirkel" – Om forskningscirklar och förändringsarbete. I: *Lokal facklig kunskapsuppbyggnad i samverkan med forskare*, s.43-66. Stockholm: Arbetslivscentrum.

Nolhage, Jenny (2005): Tillblivelsen av Sociorama. I: Salonen, Tapio (red) *Rena rama Sociorama. Kunskapsutveckling mellan socialtjänst och universitet*. Rapportserie i socialt arbete, No 003. Växjö.: Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete. Växjö universitet.

Mosesson, Matts (2003): *Kartläggning av utbildning och utbildningsbehov på socialförvaltningar i Kronobergs län*. Växjö universitet, IVOSA/Sociorama. Hämtat från: <www.vxu.se/ivosaforskn/socialt/Sociorama/aktuellt/enkat.pdf>2008-01-10

Nowotny, Helga; Scott, Peter och Gibbons, Michael (2006): *Rethinking science. Knowledge and the public in an age of uncertainty*. Cambridge: Polity Press.

Rabinow, Paul & Rose, Nicholas (2003): *The Essential Foucault*. New York: The New Press.

Roos, Hans-Edvard (1997): *Professioner möter forskare i välfördsarbetet. En uppföljningsstudie av forskningscirklar i statsdelen Bergsjön*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

Payne, Malcolm (2002): *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.

Printz, Anders (2003): Effekterna, intressenterna och brukarinflytandet. I: Varg, Nils (red) *Perspektiv på kunskapsutveckling inom socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Rees, Stuart (1991): *Achieving Power*. Sydney: Allen & Unwin.

Salonen, Tapio (2005): Sociorama – hur var det tänkt från början? I: Salonen, Tapio (red) *Rena rama Sociorama. Kunskapsutveckling mellan socialtjänst och universitet*. Rapportserie i socialt arbete, No 003. Växjö. Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete. Växjö universitet.

Socialtjänstlagen (SFS 2001:453).

Socialstyrelsen (2003): *Brukarmedverkan i socialtjänstens kunskapsutveckling*. Stockholm.

Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (2008): *Handlingsutrymme. Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.

Östberg, Franscesca (2003): *Kunskapsutveckling i praktiken – FoU-cirklar med vinjettmetoden som verktyg*. Paper till FORSA:s femte nordiska symposium. "Kunskapsutveckling i välfärdens tjänst? Om mötet mellan forskning och praktik i socialt arbete 20-22 nov 2003, Norrköping. Hämtat från:<www.forsa.nu/symposium_norden/paper/francesca_ostberg.doc>2007-10-01

Metod

Arbetet med studien och denna rapport har pågått under 2007-08. Studien planerades under våren 2007 och vi beviljades medel från Sociorama för perioden augusti 2007 till januari 2008. I den löpande texten beskriver vi hur vi gått tillväga och hur materialet som är underlag för rapporten skapats. I detta metodappendix kommer vi att diskutera de metodologiska ställningstaganden vi gjort lite mer grundligt. Vi presenterar enkätstudien och dokumentationsstudien i två separata avsnitt, då mycket av metodfrågorna är specifika för dessa olika delar av studien.

Enkätstudien

I denna del av metodappendixen kommer metodfrågor som är relaterade till enkäten att diskuteras.

Genomförande

Vid genomförandet av enkätinsamlingen användes strukturen i Sociorama. De som har kombinationstjänster i kommunerna samt personer som tidigare har varit aktiva i Sociorama tillfrågades om de var villiga att fungera som kontaktpersoner och lämna ut och samla in enkäterna. I Växjö kommun var det två kontaktpersoner då socialtjänsten är uppdelad i två förvaltningar. Alla kontaktpersoner tillfrågades om hur många tjänstemän som fyller kriterierna för svarspersoner i just deras kommun. Dessa kriterier var: Alla medlemmar i arbetsgrupper som har myndighetsutövning enligt SoL och LSS samt till dem som är chefer för dessa grupper, samt politikerna i Socialnämndens arbetsutskott (eller motsvarande).

När vi fick in svaren skickades ett exakt antal enkäter och svarskuvert ut till varje kommun. Vi bad kontaktpersonerna att: sprida och samla in enkäterna, för de som inte väljer att skicka in dem senare, samt att påminna tjänstemännen om vikten av att besvara enkäten och att göra detta inom utsatt tid. Kontaktpersonerna skulle också lämna tillbaka enkäter som inte hade lämnats ut .

Med enkäterna bifogades ett brev till gruppledarna i de grupper svarspersonerna tillhörde. I detta brev till gruppledarna skrev vi:

Svarspersonerna skall lägga den ifyllda enkäten i det bifogade svarskuvertet och klistra igen det. De som vill kan besvara enkäten vid ett senare tillfälle och då skicka det färdigfrankerade kuvertet per post. Vi vill dock **helst** att enkäten besvaras under möte och samlas in av dig

Vi skulle uppskatta om du ville:

- Lämna ut bifogade enkäter
- Ge tid för att besvara enkäten under mötet och samla in svaren i ett tillslutet svarskuvert och ge dem till kontaktpersonen i din kommun.
- Ge enkäten till de personer som ingår i din grupp men som inte deltog på mötet och påminna om vikten av att besvara enkäten i tid.

Kontaktpersonen fördelade alltså enkäterna och tog emot svaren. Svarspersonen gavs också alternativet att skicka in enkäten med ett förfrankerat och föradresserat svarskuvert. När insamlandet var över redovisade varje kontaktperson hur många enkäter de hade lämnat ut.

På detta sätt visste vi hur många enkäter som har lämnats ut i varje kommun. Tyvärr var antalet felskattat i någon kommun och svarspersonerna tog själva initiativ till att kopiera upp och förmedla enkäter. Av denna anledning vet vi inte det exakta antalet utlämnade enkäter.

Vi har också utlovat full anonymitet för deltagande personer och har inte redovisat några enskilda svar som kan identifieras.

Population

Denna studie är en total studie bland alla som tillhör en grupp där tjänstemän handlägger enligt SoL och LSS. Det innebär att alla i denna grupp inkluderas och inte enbart de handläggande tjänstemännen. Cheferna inom socialtjänsten tillhör också populationen. Vid utlämnandet av enkäter gavs speciella enkäter till politikerna i socialnämndens arbetsutskott eller jämförbart politiskt forum. Bortfallet var mycket högt bland dessa och inga speciella analyser har gjorts av dessa svar. I stället har de analyserats med de andra enkäterna. Efter denna sammanslagning inkluderades de aktuella politikerna i populationen för denna enkät. Populationen avgränsas till de berörda tjänstemännen och politikerna i Kronobergs län.

Bortfall

Genom att vi har förmedlat enkäterna med hjälp av ombud har vi inte helt kunnat kontrollera bortfallet. Vårt sätt att förmedla enkäterna har varit mycket effektivt och med en begränsad arbetsinsats, i jämförelse med att ha personlig kontakt med alla arbetsgrupper. Vi har lyckats förmedla enkäterna till berörda svarspersoner utan att det dragit ut i tid. Däremot har det varit en nackdel att använda ombud då vi enbart vet hur många i en kommun som den har lämnats ut till, inte till vilka tjänstemän. Vi vet alltså inte vilka yrkeskategorier, ålder, kön eller deras relation till Sociorama. Det är därför svårt att uppskatta huruvida bortfallet har snedvridit resultatet. Med de reservationer som beskrivits ovan har svarsfrekvensen på kommunnivå fördelat sig enligt följande:

Bortfall per kommun

Kommun	Utlämnade enkäter per kommun	Inkomma enkäter per kommun	Bortfall i procent
Tingsryd	54	18	66
Alvesta	58	33	43
Växjö	174	131	24
Lessebo	29	26	10
Uppvidinge	23	5	78
Markaryd	32	28	12
Ljungby	94	59	37
Älmhult	47	31	34

Som tabellen ovan visar finns det betydande variationer mellan kommunerna. I kommuner med högt bortfall, såsom Tingsryd och Uppvidinge, blir analyserna något spekulativa på grund av det höga bortfallet. Cirka två veckor efter sista svarsdatum påbörjades den statistiska analysen. Efter detta har det inkommit fler svar, från främst Tingsryd och Växjö, som inte har inkluderats i analysen.

Det fanns också ett betydande internt bortfall på några av frågorna. Detta blir speciellt tydligt på frågorna 13, 18, 19 och 20. En rimlig tolkning är att frågorna med alla aspekter och vårt kompakta sätt att presentera dem har påverkat svarsfrekvensen negativt. Det höga interna bortfallet på dessa frågor har också omöjliggjort mer djupgående statistiska analyser, vilket vi planerade att göra.

Analysen av öppna svarsalternativ

De frågor som hade öppna svarsalternativ bearbetades för sig. Totalt 203 personer besvarade de frågor som saknade givna svarsalternativ, och som alltså krävde fritt formulerade svar. Svaren skrevs av och sattes samman i en datorfil, denna text analyserades därefter genom innehållsanalys där innebörder i utsagorna söktes. De teman som framkom vid genomläsning blev sedan styrande för hur svaren sorterades och kom också att bilda bas för presentationen av svaren.

Dokumentationsstudien

I detta stycke kommer metodologiska aspekter av hur analysen av dokumentationen att redovisas och diskuteras.

Genomförande och bortfall i analysen av dokumentationen

Som framkommer i texten har det varit svårt att hitta dokumentationen av cirkklarna. Det var också svårt att veta vilka cirkclar som det fanns dokumentation från och den var svår att finna. Detta gäller speciellt de cirkclar som är gjorda i slutet av perioden som vi studerade. Under den första tiden med Sociorama arkiverades alla dokumentationer i en pärm. Under 2005 och 2006 arkiverades inte dokumentationen i någon annan form än i dokumentatörens hårddisk. Den dokumentation som har uppbringats har varit en konsekvens av en utdragen process som har handlat om att vi efter personliga samtal har fått befintlig dokumentation och att våra påminnelser har gjort att dokumentationer som annars troligen aldrig hade genomförts nu kom på pränt.

Analysen genomfördes genom två steg. I det första användes SPSS för att strukturera kvantitativa data. Exempel på det är antalet deltagare, antal träffar och vilka kommuner deltagarna har kommit ifrån. I ett andra steg har texten analyserats utifrån exempelvis ämnen, resultat av utvärderingar och huruvida implementering har diskuterats. Denna sista del har försvårats genom att stora delar av texten inte har varit unik för den dokumenterade cirkeln.

Genomförande av analys av styrdokument

Dokumenten från styrgrupp/verksamhetsråd och från kollegiet fann vi genom att fråga representanter i kollegiet som delgav oss befintligt underlag. Detta fanns lagrat på hårddiskar på IVOSA samt på en CD-romskiva. Även här var underlaget ofullständigt, vilket beskrivits inne i rapporten. Det underlag som fanns att tillgå lästes igenom, relevanta delar (dvs. det som rörde cirkclar) kopierades till en egen textfil. För att vara säkra på att få med allt som handlade om cirkclar genomsöktes varje dokument med Words sökfunktion. Varierande ord som cirkel, cirkclar och cirk* användes i denna sökning.

Den textfil som skapades lästes sedan igenom. Utifrån läsningen skapades teman som i nästa steg var styrande för hur materialet tolkades och beskrevs.

Bilaga 2

Enkät

Enkät om Sociorama-cirklar

Sociorama-cirklar har nu under några år bedrivits i Kronobergs län. Undertecknade tre forskare vid IVOSA, Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete, Växjö universitet har uppdraget att göra en uppföljning av verksamheten med Sociorama-cirklar.

Denna enkät går ut till alla i Kronobergs län som arbetar i enheter och avdelningar som är eller har varit del i Sociorama. Syftet med enkäten är att få en förståelse för om Sociorama-cirklar har haft någon betydelse och hur man i så fall uppfattar den betydelsen.

Det är helt frivilligt att delta, men det är viktigt för resultatet att vi får så många svar som möjligt. Svaren är helt anonyma. Det du svarar kommer endast att redovisas i beskrivningar på gruppnivå, inga enskilda svar kommer att lyftas fram i redovisningen. De svar du lämnar på öppna frågor kommer inte att redovisas så att det kan framgå vem som sagt vad. Resultatet av enkäten kommer att redovisas både skriftligt och muntligt under början av 2008. Information om presentationerna kommer att gå ut via Socioramas hemsida och även utskick via Sociorama.

Vi hoppas att du vill ta dig tid att besvara frågorna!

Du får gärna höra av dig om det är något du undrar över.

Du har också möjlighet att skicka kompletterande synpunkter till oss.

RIV AV DENNA SIDA OCH SPARA KONTAKTUPPGIFTERNA

Om du väljer att skicka in enkäten själv, glöm inte att skriva något av våra namn på raden "Att:" på kuvertet

Eva Johnsson

eva.johnsson@vxu.se
0470-70 80 24

Kerstin Svensson

kerstin.svensson@vxu.se
046-222 04 61

Rickard Ulmestig

rickard.ulmestig@vxu.se
0470- 70 83 42

Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete, Georg Lückligns väg 8, 351 95 Växjö

Personuppgifter

1. Vilken kommun arbetar du i?

- ☐ Alvesta
- ☐ Ljungby
- ☐ Lessebo
- ☐ Markaryd
- ☐ Tingsryd
- ☐ Uppvidinge
- ☐ Växjö
- ☐ Älmhult

2. Hur länge har du varit anställd i kommunen?

- ☐ jag började här under 2006 eller 2007
- ☐ jag började mellan 2002 och 2005
- ☐ jag började mellan 1997 och 2001
- ☐ jag började 1996 eller tidigare

3. Vilken är den huvudsakliga verksamhet du arbetar med?

- ☐ Ekonomiskt bistånd/försörjningsstöd
- ☐ Äldreomsorg
- ☐ Barnavård (inkl. ungdomar)
- ☐ Missbrukarvård
- ☐ Integrations-/flyktingfrågor
- ☐ Psykiska funktionshinder/socialpsykiatri
- ☐ Fysiska funktionshinder
- ☐ Annan: _____

4. Har du formell beslutanderätt över andras kompetensutveckling?

- ☐ Ja, generellt/ på verksamhetsnivå
- ☐ Ja, för enskilda individer
- ☐ Nej

5. Hur mycket kontakt har du med klienter/brukare?

- ☐ Daglig
- ☐ Ofta
- ☐ Sällan
- ☐ Aldrig

6. Är du ☐ Kvinna eller ☐ Man ?

7. När är du född:

- ☐ 1930-talet ☐ 1940-talet ☐ 1950-talet
- ☐ 1960-talet ☐ 1970-talet ☐ 1980-talet

8. Vilken är din högsta utbildning?

- ☐ Gymnasium/folkhögskola eller jämförbart
- ☐ Socionom
- ☐ Social omsorgsexamen
- ☐ Socialpedagog/behandlingspedagog
- ☐ Fil. kand.
- ☐ Annat: _____

9. När tog du din högsta examen? Är _____

10. Vad och vem styr din kompetensutveckling?

	Väldigt stor Väldigt liten påverkan påverkan	Stor	Ganska stor	Ganska liten	Liten
Kommunpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐
Högre chefer	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsledare	☐	☐	☐	☐	☐
Fackföreningen	☐	☐	☐	☐	☐
Kollegor	☐	☐	☐	☐	☐
Mitt eget intresse	☐	☐	☐	☐	☐
Utrymme i arbetstid	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomiska resurser	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsbelastning	☐	☐	☐	☐	☐
Utbud av intressanta kurser, konferenser etc.	☐	☐	☐	☐	☐

11. Hur bedömer du din arbetsgivares intresse för att underlätta kompletterande studier (ex genom ledighet, vikarier, ekonomisk ersättning)?

- ☐ mycket stort
☐ ganska stort
☐ ganska litet
☐ inget alls

12. Om du bedömer din utbildning, hur uppfattar du att din arbetsgivare förhåller sig till det?

- ☐ Ser det som viktigt för verksamheten och bör belönas på något sätt
☐ Ser det enbart som viktigt för verksamheten
☐ Ser det som något som regleras i de anställningsavtal som finns
☐ Ser det som en privatsak
☐ Ser det som ointressant för verksamheten.

13. Har du hört talas om Socioramacirklar? ☐ Ja ☐ Nej

Om du svarar nej på fråga 13, och alltså inte alls har hört talas om Socioramacirklar, behöver du inte besvara följande frågor. Vill du delge oss något utöver de svar du givit får du gärna göra det på sista bladet. Vi tackar för din medverkan!

Du som har hört talas om Socioramacirklar får nu ytterligare några frågor:

14. Vad är en Socioramacirkel för dig? Beskriv med egna ord.

15. Har du deltagit i Socioramacirklar?

☐ Ja

☐ Nej

16. Om du deltagit i cirklar: Vem tog initiativ till ditt deltagande?

☐ Chefen

☐ Arbetsgruppen gemensamt

☐ Eget initiativ

17. Är du intresserad av att delta i Socioramacirkel framöver?

☐ Ja

☐ Nej

18. Åsikter om Socioramacirklar:

	Instämmer			Tar avstånd från		
	Helt	delvis	lite grand	lite grand	delvis	helt
a) Förvaltningsledningen har varit positiv till att personalen skall delta i cirklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Förvaltningsledningen har påverkat temat i cirklarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) arbetsledningen har varit positiv till att personalen skall delta i cirklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) arbetsledningen har påverkat temat i cirklarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) alla har lika möjligheter att delta i Socioramacirklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f) deltagande i cirklar ger nedsättning i arbetsuppgifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g) Socioramacirklar ger möjlighet till reflektion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h) Socioramacirklar tar tid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i) Socioramacirklar sätter ord på det vi gör	☐	☐	☐	☐	☐	☐

19. Hur påverkar Socioramacirklar ARBETSGRUPPEN?

Sätt kryss i någon av rutorna i skalan.

	Mycket Negativt	Positivt Mycket	Ganska positivt	Ganska negativt
a) ledarskap	☐	☐	☐	☐
b) samarbete/nätverk	☐	☐	☐	☐
c) rutiner	☐	☐	☐	☐
d) beslutsprocesser	☐	☐	☐	☐
e) dagliga verksamheten	☐	☐	☐	☐
f) syn på målgruppen	☐	☐	☐	☐

20. Hur påverkar Sociorama cirkarna DELTAGARNAS ...

Sätt kryss i någon av rutorna i skalan.

	Mycket Mycket positiv negativ	Positiv	Ganska positiv	Ganska negativ	Negativ
a) ...metodutveckling?	☐	☐	☐	☐	☐
b) ...samarbete/nätverk?	☐	☐	☐	☐	☐
d) ...intresse av utbildning?	☐	☐	☐	☐	☐
e) ...intresse av forskning?	☐	☐	☐	☐	☐
f) ...syn på kunskapsfrågor?	☐	☐	☐	☐	☐
g) ...bemötande av klienter och brukare?	☐	☐	☐	☐	☐
h) ... möjligheter att sprida kunskap i arbetsgruppen?	☐	☐	☐	☐	☐
i) ... vilja att diskutera principfrågor (som t.ex. inflytande, demokrati, etik)	☐	☐	☐	☐	☐

Egna kommentarer till fråga 18, 19 och 20:

21. Tycker du att brukarperspektivet har beaktats i Socioramacirkarna?

☐ Ja ☐ Nej ☐ Vet ej

22. Vad är brukarperspektiv för dig? Beskriv med egna ord.

23. Har du tagit del av någon dokumentation från Sociorama-cirklar?

☐ Ja ☐ Nej

24. Tycker du att de som deltar i Sociorama-cirklar själva borde skriva något när de deltar i cirkeln?

☐ Ja ☐ Nej

25. Vilken betydelse tror du att Sociorama-cirklar har haft för forskning och utbildning i socialt arbete? Beskriv med egna ord.

Här finns utrymme för egna reflektioner om Socioramacirklar och om enkäten. Utrymmet kan också användas för att utveckla tidigare svar.

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Bilaga 3

Inbjudan

INBJUDAN till SOCIORAMACIRKEL kring BRUKARINFLYTANDE

Socioramacirkeln är en arbetsmetod där yrkesverksamma och brukare närmar sig forskningen för att på ett systematiskt sätt reflektera över sin vardag och härigenom öka kunskapsutvecklingen inom området.

Sociorama inbjuder härmed till en cirkel kring kunskapsutveckling av brukarinflytande. Vi vänder oss till Dig som har egen erfarenhet av att bruka socialtjänstens service inom handikappomsorg eller individ- och familjeomsorg. Syftet med cirkeln är att erbjuda ett tillfälle till kunskapsfördjupning genom diskussioner, föreläsningar och litteraturstudier.

Cirkelledare kommer Elisabet Hallenbrant, handläggare Alvesta kommun, Martin Larsson, projektledare inom Handikapprörelsen i Kronoberg och Lottie Giertz, enhetschef i Växjö kommun att vara. Vi har alla tre kombinationstjänster i Sociorama. Vi räknar med en grupp på cirka 10 personer inklusive ledare. Som cirkelledare kommer vi att göra ett urval av anmälda deltagare för att få en grupp med blandad erfarenhet.

Vi har planerat fyra träffar under våren:

18 mars 18.30 – 21.00

25 mars 18.30 – 21.00

15 april 18.30 – 21.00

6 maj 18.30 – 21.00

Lokal: Högstorps kyrka, församlingssalen, Orrvägen 13.

Anmälan senast 4 mars till Martin Larsson på telefon 0470/71 10 50

eller mail: martin.larsson@handikappkunskap.se

Uppge Ditt namn, adress och eventuell intresseorganisation.

VÄLKOMMEN MED DIN ANMÄLAN!

Slutdokumentation

Socioramacirkel kring kunskapsutveckling i barnavårdsutredningar

Inledning

Socioramacirkel är en arbetsform vars syfte är att fokusera på kunskapsutvecklande frågor som skall vara utvecklande för individen och skapa dialog mellan olika aktörer. Ett annat syfte med Socioramacirkel är att försöka minska den traditionella motsättningen som funnits (finns?) mellan teori och praktik. Dokumentationen för denna Socioramacirkel bygger på den första cirkeln som syftat till att öka kunskapen kring barnavårdsutredningar i Växjö kommun. Utformningen av cirkeln bygger på ett uttalat och önskat behov från kommunens sida om att öka kunskapen inom den egna verksamheten kring barnavårdsutredningar.

Att handlägga barnavårdsutredningar är en av de mest krävande arbetsuppgifter socialarbetare har. Det krävs kunskap om barns utveckling och behov, om riskfaktorer, om olika familjesystem och nätverk och inte minst är det svåra avväganden och bedömningar kring huruvida barnet ska skiljas från sina föräldrar eller om andra typer av stödinsatser ska sättas in. Rättssäkerhet, etiska aspekter och moraliska ställningstaganden finns alltid närvarande i denna typ av utredningar. Socialarbetarens personliga moral och ideologi är också en aspekt som måste tas i beaktande. Inte minst har det visat sig i olika studier kring handläggning av barnavårdsutredningar att såväl ideologi som kunskap spelar stor roll (Sundell och Egelund 2001, Östberg, Wåhlander och Milton, 2000). För att kunna genomföra professionella utredningar som bygger på kunskap krävs att utredningsgrupper har en någorlunda gemensam syn på hur bedömningarna ska göras i ett barnvårdsärende. I denna Socioramacirkel valde vi att utgå från anknytningsteori (Bowlby, 1969) som grund för att förstå barns behov vid olika åldrar.

Syfte

Syftet med denna socioramacirkel var att utforska, diskutera och fördjupa kunskaper om bedömningar och arbetssätt i sociala barnavårdsutredningar. Fokus låg på utredningsarbete med olika typer av svårbedömda föräldra- barnrelationer såsom föräldrars bristande förmåga att se små barns behov, begåvningshandikappade föräldrar, föräldrars bristande förmåga till självbehärskning och utagerande ungdomar.

Deltagare

Cirkeln startade i december 2003 och avslutades i april 2004 och sammanlagt har sju personer deltagit i cirkeln. Alla arbetade i två utredningsgrupper inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg i Växjö kommun. Fem av deltagarna arbetade i två utredningsgrupper och två deltagare arbetade med s.k. "lägenhetsutredningar". Grupphandledarna var Barbro Carlson - socialsekreterare/utvecklingsledare och fil. Dr Eva Johnsson. Bägge har kombinationstjänster i Sociorama.

Metod

Den metod som använts i cirkeln är den s. k. vinjettmetoden. Vinjetter är kortfattade historier som beskriver en person, situation eller skeende som försetts med karakteristika som bedöms viktiga och avgörande i en val- eller bedömningssituation (Jergeby 1999). Ursprungligen användes metoden i studier av människors bedömningar, attityder och värderingar inom olika sakområden. Inte minst är metoden användbar inom metodutveckling och forskning i socialt arbete med frågeställningar om grunder (skäl) för beslut och val (Terum 1997). Inom Stockholms FoU-enhets cirkelverksamhet, riktad till individ- och familjeomsorgs personal inom barn- och ungdomsgrupper, har vinjettmetoden använts i kompetensutvecklings syfte under flera år (Östberg, Wåhlander och Milton, 2000). Vinjetterna utgör underlag för gruppens diskussioner om arbetssätt, förhållningssätt och begreppsapparat samt möjlighet att reflektera kring dessa. Förutom vinjetter har vi använt oss av en bok som deltagarna har läst. Boken är K. Andersson, L. Andersson och E. Thorsén (årtal). *Utredningsmetod avseende barn och ungdomar*. Bokens teoretiska ansats utgår från Bowlbys anknytningsteori där barns utveckling förstås och förklaras i relation till föräldrarna och har ett utvecklingsekologiskt perspektiv. Förutom denna bok har föreläsningarna vid varje cirkel också innehållit diskussion kring flickor och pojkars könsocialisation ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv (Bjernerup Nielsen och Rudberg, 1991).

Tillvägagångssätt

Arbetet i gruppen har skett i form av gruppdiskussioner vid fem tillfällen. Gruppen har träffats varannan vecka med undantag för juluppehållet. Varje tillfälle har varat i 3 timmar. Varje träff har inletts med en kortare föreläsning som anknyt till såväl litteratur som till vinjetterna (se bilaga 1). Vid varje cirkelträff har en av cirkelledarna dokumenterat diskussionerna vilka kommer att redovisas nedan.

- I: Introduktion och föreläsning om olika synsätt på kunskap. Vinjett 1 introduceras vilken fokuserar på tidigt anknytningsmönster i åldern 0-3 år.

- II: Föreläsning om barns behov i åldern 3-6 år. Vinjett 2a och 2 b belyser barns behov i denna ålder och de eventuella problem som kan uppstå när en förälder har ett begåvningshandikapp.
- III: Föreläsning som fokuserat på könssocialisation ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv. Vinjett 3 belyser problem som kan uppstå i prepubertal ålder då barnet lever i en pressad familjesituation.
- IV: Föreläsning om tonårstiden och identitetssökande. Vinjetten belyser en tonåring med problem att skapa sin identitet och hur det kan ta sig uttryck.
- V: Vid det femte tillfället skulle två brukare (ungdomar) vara med för att diskutera hur ungdomar upplever sin situation i dagens samhälle. De avböjde dock varför denna sista gång fokuserade kring vad deltagarna uppfattade som "bra" respektive "dåliga" barnavårdsutredningar.

Gruppens arbete

Närvaron har varit hög i gruppen. De gånger personer varit förhindrade att delta har berott på akuta situationer i arbetet. Arbetet har följt strukturen, dvs. föreläsningarna och vinjetterna har genomgående varit det underlag kring vilket diskussioner och reflektioner förts. Det aktuella samhällsklimatet har genomgående diskuterats och relaterats till de problemställningar som vinjetterna fokuserat på. Det har varit barns villkor i dagens samhälle, t. ex fattiga familjers möjlighet att tillgodose tonåringars behov av mobiltelefon och dator. Men också attitydfrågor kring begåvningshandikappade föräldrar och deras barn och tonåringars revolter gentemot sina föräldrar. Vi har valt att sammanfatta dokumentationen utifrån olika centrala teman som diskuterats vid de olika sammankomsterna.

Teman

Yrkesroll och kompetens

Ett tema som återkommit vid flera av tillfällena är yrkesrollen och den kompetens man besitter som socionom. I barnavårdsärenden och utredningar är det komplicerade avväganden och bedömningar som ska göras. Etiska aspekter ska beaktas, juridiska aspekter utifrån klienters rättssäkerhet och det är risk- och skyddsfaktorer för såväl barn som familj som ska bedömas. En av kursdeltagarna uttryckte det som att man är en "levande skiftnyckel". Förutom utbildning och kompetens kommer de egna föreställningarna och synsätten att påverka arbetet och det är viktigt att bli medveten om dessa. Ibland kan samarbete med kolleger bli svårt vilket kan handla om dels organisatoriska svårigheter, men också att våra synsätt skiljer sig åt och att vi inte pratar om det. Ett problem som diskuterades var

svårigheten att hävda sig mot andra yrkesgrupper som t. ex psykologer eller barnpsykiatrer i LVU-ärenden. Medan ovan nämnda yrkesgrupper kan hävda sig med bestämdhet och expertis, är socialarbetaren mer vag i sin framställning. Hur ska vi komma ifrån denna osäkerhet? Är det så att föreställningar om socialarbetaren som "kall" och att vara den goda hjälparen fortfarande lever kvar, trots mycket kunskap och erfarenhet av yrket.

Teorier som styr mitt arbete

En av de teorier som ger mer säkerhet i bedömningar av barns situation är anknytningsteori och som en sa: "anknytningsteori och den här boken är nästan som en bibel". Andra teoriaspekter som kommer till uttryck är systemteoretiska, framför allt i bedömningen av barns och familjers sociala nätverk. I diskussionerna är det de individuella familjemedlemmarnas sätt att fungera som poängteras, mer än deras funktion i förhållande till familjesystemet. Förutom klart definierade teorier eller teorifragment får de egna "naiva teorierna" eller föreställningarna stort utrymme i diskussionerna och bedömningarna av de familjer som presenteras i vinjetterna. Detta ledde till diskussioner kring hur den egna kunskapsmodellen ser ut. Viktiga frågor som diskuterades var bl. a:

- Vad har jag för kunskap med mig från grundutbildning och från eventuella vidareutbildningar?
- Hur stor betydelse har min egen uppfostran, normer och värderingar i mitt möte med utsatta familjer?
- Vilken betydelse har organisationens kultur och normer i mitt sätt att göra bedömningar?

Inte minst blev detta tydligt i diskussionen kring en vinjett som på flera sätt liknade ett pågående, mycket komplicerat LVU-ärende. Det hade rört upp mycket känslor för flera i gruppen. Tankar och funderingar kring detta ärende kom att utgöra en del av diskussionen vid detta tillfälle. Diskussionen kom att handla om den egna kompetensen, svårigheter kring samarbete med andra och parallellprocesser kring denna familjs specifika situation och arbetslagets situation. Brist på struktur i det egna arbetet medför ofta att känslor, värderingar och ideologier kommer att stå i förgrunden på bekostnad teori och kunskaper. De starka krafter som utlöses i en extremt svår barnavårdsutredning åskådliggjordes också i cirkelgruppen genom att grupphandledaren vid detta tillfälle inte kunde hålla strukturen. På så vis blev det även en parallellprocess i cirkeln som kunde kopplas till ärendet och arbetsplatsen. Det väckte frågor kring hur man som kollegor stödjer varandra i svåra barnavårdsutredningar, handledningens betydelse och konkurrens mellan olika arbetsgrupper

kring vem som är "bäst" på att göra utredningar. Frågorna blev ett tema som gruppen arbetade vidare med vid nästa tillfälle.

Utredning

Med utgångspunkt från de olika vinjetterna framkom det att de olika gruppmedlemmarna hade olika synpunkter hur en utredning skulle göras. Gemensamt var de juridiska förutsättningarna men det var inte tydligt vilken utredningsmall som skulle användas, trots att deltagarna organisatoriskt tillhörde samma avdelning och hade som huvuduppgift att arbeta med barnavårdsärenden. En skillnad mellan de olika deltagarna var att de arbetade utifrån olika metoder som traditionella barnavårdsutredningar, lägenhetsutredningar och familjerådslag.

Den fråga som gruppen arbetade med var:

- Vad kännetecknar en "bra" respektive mindre bra utredning?

Det var svårt att finna en enhetlig definition på frågan. Trots att deltagarnas dagliga arbete är inriktat på barnavårdsutredningar har framför allt dess utformning och innehåll inte diskuterats mer explicit. Anledningen till det kan vara att man som utredare tar för givet att medarbetarna har samma uppfattning som man själv. En annan anledning kan vara att det tar tid att samlas och komma fram till en någorlunda enhetlig definition. En annan viktig aspekt på barnavårdsutredningar som diskuterades var *vem* utredningen skrivs för. Är det för barnet, familjen, lagstiftaren etc.? Under denna diskussion lyftes också fram de stora krav på kompetens av olika slag som krävs av socialarbetare i en utredningssituation. Krav på kunskap om teorier i barns utveckling och anknytningsmönster, familjeprocesser, socialisationsprocesser, nätverk, kunskap om olika etniska grupper, förmåga att bygga upp en arbetsrelation med klientfamiljen, samhällets olika stödinsatser, behandlingsmodeller av olika slag, samarbetsförmåga med andra institutioner, juridiska aspekter och inte minst etiska aspekter. Med utgångspunkt från denna diskussion, som också var den avslutande diskussionen kring föreläsningarna och vinjetterna, började gruppdeltagarna att undersöka hur de utnyttjade varandras kompetens inom arbetsgruppen.

Samarbete

Samarbete inom en arbetsgrupp som arbetar med klienter och familjer med svåra sociala och ibland också psykiska problem är oerhört viktigt för att kunna erbjuda familjer det stöd de har behöver. Det är också viktigt för de enskilda medarbetarna för att känna stöd och i en svår utredning och i dess förlängning att undvika att människor blir utarbetade. Gruppdeltagarna

menade att de skulle behöva använda sig av varandra och varandras kompetens betydligt mer än vad de gör idag. De menade att ofta fanns det en övertro på extern handledning som ibland hindrade dem från att ha "egna diskussioner" inom gruppen. Som en person sa "handledning är inte allt. Vi har ju också varandra". Goda relationer såväl inom utredningsgruppen som till nära samarbetspartners är viktiga i utredningsärenden. Diskussionen utmynnade i ett förslag om att bilda en "läsgrupp", där man läste varandras utredningar för att ge synpunkter av olika slag för att därmed kunna stödja varandra. Detta skulle schemaläggas för att skapa utrymmet och vidare kunna vara en del i att försöka hitta en gemensam definition på utredningarnas innehåll och utformning.

Några avslutande kommentarer

Våra avslutande kommentarer är reflektioner från oss gruppleddare hur vi har uppfattat arbetet i cirkeln. Det var med viss bävan vi startade denna Socioramacirkel. Det var ett nytt sätt för oss bägge två att arbeta och vi var osäkra på vad denna resa skulle innebära. Cirkeldeltagarna var erfarna socialarbetare med lång erfarenhet och med mycket kunskap. Vid det första tillfället blev både Barbro och jag "tagna av" det stora behovet av att prata om arbetet och att kunna ventilera sina åsikter och erfarenheter med varandra. Detta första intryck av det stora engagemanget i arbetet, livliga diskussioner och aktivt deltagande har präglat arbetet under hela tiden. Diskussionerna har från och till varit mycket fokuserade kring åtgärder vilket vi tror är en avspegling av det sociala arbetet där man snabbt skall finna lösningar på de problem man arbetar med. Utrymme för reflektion är ofta litet i den dagliga verksamheten. Vår förhoppning är att cirkelträffarna har varit ett forum för reflektion kring såväl egna föreställningar, teoretiska aspekter och befintlig kunskap inom området. Såväl den muntliga som skriftliga utvärderingen visade att cirkeldeltagarna framför allt var nöjda med att haft ett forum för reflektion och diskussion av sitt arbete. Flera hade velat haft mer föreläsningar vilket alltid är en svår avvägning: Är det för mycket föreläsningar tenderar diskussion och reflektion att minska. Är det för få föreläsningar finns risken att den nya kunskap som tillförs blir för liten. Vår uppfattning är att vinjetterna genomgående har fungerat bra som diskussionsunderlag, kopplat till föreläsningarna. Vi är övertygade om att detta är en arbetsform som bidrar till att öka kunskapen inom det sociala arbetets olika områden. En fråga är dock hur går man vidare efter det att cirkeln är slut? Har cirkeln bidragit till mer kunskap? Arbetar gruppen vidare med någon av de frågeställningar som diskuterats?

Vi avslutar vår dokumentation med att ge några lästips som knyter an till de olika kunskapsfält som berörts i de olika diskussionerna i cirkeln.

Lästips

Bjerrum Nielsen, H och Rudberg, M (1991). *Historien om flickor och pojkar. Könssocialisation i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Bowlby, J (1969). *Attachment and loss*. London, The Hogarth Press.

Bäck-Wiklund, M och Johansson, Th (red) *Nätverksfamiljen*. Stockholm. Natur och Kultur.

Carlsson, B (2003). *Så blir det hjälp - om hjälpprocesser i socialt arbete*. Göteborg. Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete (akad. Avhandling).

Hansson, K (2001). *Familjebehandling på goda grunder*. CUS. Stockholm. Förlagshuset Gothia.

Havnesköld, L och Risholm Mothander (1997). *Utvecklingspsykologi. Psykodynamisk teori i nya perspektiv*. Stockholm. Liber.

Hessle, S (red 2003). *Fokus på barn familj och nätverk - metodutveckling i den sociala barnvården*. Stockholm. Förlagshuset Gothia

Hårtveit, H och Jensen, P (2002). *Familjen plus en*. Stockholm. Mareld.

Skau, G M (2001). *Mellan makt och hjälp. Förhållandet mellan klient och hjälpare i ett samhällsvetenskapligt perspektiv*. Stockholm. Liber.

Stern, D (1991). *Spädbarnets interpersonella värld ur ett psykodynamiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Stockholm. Natur och Kultur.

Stern, D (1996). *Moderskapskonstellationen. En integrerad syn på psykoterapi med föräldrar och små barn*. Stockholm. Natur och Kultur.

Sundell, K och Egelund, T (2001). *Barnvårdsutredningar - en kunskapsöversikt*. Stockholm: CUS. Förlagshuset Gothia.

Kommer man vidare om man går i cirkel?

Socialtjänstens kunskapsanvändning har diskuterats flitigt under senare år. I Kronobergs län har man inom Sociorama arbetat med att finna former för samverkan mellan forskning och praktik. Ett centralt inslag i Sociorama har varit de så kallade "Socioramacirkarna". I denna rapport redovisas en studie av Socioramacirklar och den betydelse de haft för socialtjänsten i Kronobergs län. Rapporten bygger i huvudsak på en enkätstudie, men har också stöd i dokumentation från cirklar och Sociorama.

Socioramacirklar är populära, men de är också oklart definierade och presenteras som lösningar på vitt skiftande problem. Dess styrkor är att de ger möjligheter till kollegialt utbyte, utbyte mellan forskning och praktik och reflektion över det sociala arbetet. Svagheter i cirkelverksamheten är att dokumentationen är bristfällig och att man inte funnit fungerande vägar att förankra och sprida de kunskaper och erfarenheter som görs i cirklarna.

FoU Valfärd i Södra Småland ger ut rapporter och skrifter kring utvecklingsprojekt, utvärderingar m.m. till självkostnadspris. Förteckning över rapporterna finns på vår hemsida www.fouviss.se.

Beställ rapporter, meddelanden och förteckning via
e-post: info@fouviss.se eller
FoU Valfärd i Södra Småland
Sigfridsvägen 5, Box 1223, 351 12 VÄXJÖ
Tel 0470-59 22 80. Fax 0470-58 64 55.

FoU Valfärd i Södra Småland är regionens gemensamma FoU-arena för forskning och utveckling inom välfärdsområdet. Bakom nätverket står Regionförbundet södra Småland, kommunerna, landstinget, Växjö universitet, länsstyrelsen i Kronobergs län samt adjungerade Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan.

FoU-rapport – FoU Valfärd i Södra Småland

ISSN 1653-9133